

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ : ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Διαμόρφωση πολιτικής συμπεριφοράς στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης»

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Ιωάννα Κούρκουλου (Α. Μ. :1112Μ016)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Βασιλική Γεωργιάδου

Συνεπιβλέπουσες Καθηγήτριες: Περσεφόνη Ζέρη
Δέσποινα Παπαδημητρίου

Αθήνα, 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ABSTRACT	4
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	5
ΟΡΙΣΜΟΣ ΜΕΣΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ	5
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	7
ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ	7
ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	8
ΠΟΣΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΧΡΗΣΤΕΣ	9
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΟΒΑΜΑ	10
ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΟΙΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ	11
ΜΙΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ	13
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ	15
ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ	18
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	21
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ - ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	21
ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	22
ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ	22
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	23
ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΕΡΕΥΝΑΣ	24
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	24
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	26
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	26
ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ	37
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ	41
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	49
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	53
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	63

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με αφορμή την άνοδο των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τις εγχώριες εξελίξεις (δανειακή σύμβαση, πολιτική αστάθεια, κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας, εκλογές), σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη των πολιτικών και κοινωνικών διαστάσεων που έλαβαν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται αφορούν στον προσδιορισμό ή μη των ΜΚΔ ως «ψηφιακού χώρου» πολιτικής συμμετοχής και πολιτικής κινητοποίησης, όπως επίσης, και στην επιρροή ή μη (και αν ναι σε ποιο βαθμό) που ασκούν τα ΜΚΔ στην πολιτική συμπεριφορά των χρηστών (των ΜΚΔ).

Η έρευνα σχεδιάστηκε με γνώμονα δύο άξονες. Τη θεωρητική ανάλυση και τη συλλογή πρωτογενών δεδομένων.

Η θεωρητική ανάλυση προέκυψε μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Υπήρξε εκτενής αναφορά της διάστασης που έχουν λάβει τα ΜΚΔ στην καθημερινότητα των ανθρώπων σε διεθνή κλίμακα. Επιπλέον παρατέθηκαν οι ορισμοί των βασικών εννοιών της έρευνας, οι οποίοι είναι τα ΜΚΔ, η πολιτική συμπεριφορά και τα κοινωνικά κινήματα – διαμαρτυρίες.

Ο δεύτερος άξονας, δηλαδή η πρωτογενής συλλογή δεδομένων, βασίστηκε στο διαδικτυακό δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο κατασκευάστηκε αποκλειστικά για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας και εν συνεχεία αναρτήθηκε σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Μέσω της συλλογής δεδομένων δίνεται η δυνατότητα απόρριψης ή μη των υποθέσεων εργασίας και των ερευνητικών ερωτημάτων, βάσει των οποίων σχεδιάστηκε η έρευνα.

ABSTRACT

The research object of this study is the social and political aspect of Social Media, based on the rise and proliferation of Social Media in Greece, in conjunction with the Greek developments (political instability, elections, riots, loans).

The main research question is about the nature and the function of Social Media as 'digital space' for political involvement and political action, as well as the extent to which Social Media influence the political behaviours of their users.

The research was designed based on two dimensions. The theoretical analysis and the 1st party data collection.

The theoretical analysis was the result of a thorough literature review. There was an extensive reference to the importance and 'size' of the Social Media in the daily life of individuals worldwide. Additionally, specific terms were analysed and defined such as Social Media, Political Behaviour and Social Movements.

The second dimension, collection of 1st party data, was based on an online questionnaire that was created exclusively for the purpose of this study. The questionnaire was uploaded and posted on various web pages on Social Media. Through the data collection, we had the ability to test, confirm or reject the research hypotheses and the research questions, based on which this study was designed.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Σχετικά με τα ΜΚΔ: μια εισαγωγή

Με αφορμή τη ραγδαία άνοδο και εξέλιξη των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) τα τελευταία χρόνια, από το Myspace και το hi5 έως το Facebook και το Twitter, στόχος της εργασίας αυτής είναι να εξεταστεί η επιρροή που ασκούν αυτά τα Μέσα στη διαμόρφωση των πολιτικών αντιλήψεων και της πολιτικής συμπεριφοράς. Καθώς οι πολιτικές αντιλήψεις και η συμπεριφορά των πολιτών όσον αφορά τη Δημοκρατία μεταβάλλονται, με την ανάλυση επιδιώκεται να διαπιστωθεί αν οι αντιλήψεις αυτές και η συμπεριφορά των πολιτών διαφοροποιούνται εξαιτίας των επιδράσεων που ασκούν τα ΜΚΔ.

Η άνοδος των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην Ελλάδα έχει χρονική αφετηρία τα τέλη του 2009 με αρχές του 2010, όταν οι χρήστες άρχισαν να πολλαπλασιάζονται με ταχύ και συνεχώς αυξανόμενο ρυθμό. Σε συνδυασμό με τις εγχώριες εξελίξεις (δανειακή σύμβαση, πολιτική αστάθεια, κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας, εκλογές), η περίοδος 2010-2015 εμφανίζεται ιδανική για τη μελέτη των πολιτικών και κοινωνικών διαστάσεων που έλαβαν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

Οι έννοιες – κατηγορίες «κλειδιά» με τις οποίες θα ασχοληθούμε στην παρούσα έρευνα είναι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και η Πολιτική Συμπεριφορά.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΜΕΣΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης είναι μια ομάδα από εφαρμογές που στηρίζονται στο Διαδίκτυο, οι οποίες έχουν κατασκευαστεί στη βάση των ιδεολογικών και των τεχνολογικών θεμελίων του Web 2.0 και οι οποίες επιτρέπουν τη δημιουργία και ανταλλαγή περιεχομένου, που έχει παραχθεί από τους ίδιους τους χρήστες (UGC - User Generated Content) (Kaplan & Haenlein, 2010, σ. 61). Τα ΜΚΔ «επιτρέπουν την κοινωνική αλληλεπίδραση, χρησιμοποιώντας δημοσιεύματα που χαρακτηρίζονται από υψηλή προσβασιμότητα και προσαρμοστικότητα. Χρησιμοποιούν τεχνολογίες διαδικτύου, οι οποίες είναι σε θέση να μετατρέψουν την επικοινωνία σε διαδραστικούς διαλόγους» (Λως, 2014, σ.96-97)

Με μία λεπτομερέστερη προσέγγιση, ως Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης θεωρούνται διαδικτυακές υπηρεσίες που επιτρέπουν στα άτομα να κατασκευάσουν ένα δημόσιο ή ημι-δημόσιο προφίλ μέσα σε ένα κλειστό σύστημα, δημιουργώντας μια λίστα άλλων χρηστών με τους οποίους μοιράζονται μια σύνδεση, η οποία προβάλλεται στη λίστα των συνδέσεων τους αλλά και στις λίστες, οι οποίες έχουν δημιουργηθεί από άλλους μέσα στο σύστημα. Η φύση και ονοματολογία αυτών των συνδέσεων μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με τον εκάστοτε ιστότοπο (Boyd & Ellison, 2008, σ.211-213).

Ενώ τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης έχουν εφαρμόσει ένα ευρύ φάσμα τεχνικών χαρακτηριστικών, η σπονδυλική τους στήλη αποτελείται συνήθως από ένα ορατό προφίλ στο οποίο εμφανίζεται ο κατάλογος των “Friends”, “Fans” ή “Followers” (ανάλογα την υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης), οι οποίοι είναι επίσης χρήστες του συστήματος. Τα προφίλ είναι μοναδικές σελίδες και η ορατότητα τους διαφέρει ανάλογα με την ιστοσελίδα και κατά την κρίση των χρηστών (Boyd & Ellison, 2008, σ.213).

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ταξινομούνται βάσει συγκεκριμένων κατηγοριών, οι οποίες είναι:

- Τα **συνεργατικά έργα** (collaborative projects), τα οποία επιτρέπουν την ταυτόχρονη δημιουργία περιεχομένου από πολλαπλούς χρήστες. Θεωρούνται μάλιστα και ως η πιο δημοκρατική έκφραση της UGC (π.χ. Wikipedia).
- Το **ιστολόγιο** (blog), το οποίο αποτελεί την παλαιότερη μορφή κοινωνικής δικτύωσης και η μετεξέλιξή του θεωρείται το twitter. Χαρακτηριστικό του εμφανίζεται να είναι η ανάρτηση περιεχομένου με αντίστροφη χρονολογική σειρά.
- Οι **κοινότητες περιεχομένου** (content communities), κύριος στόχος των οποίων είναι η διανομή περιεχομένου μεταξύ των χρηστών, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών πολυμέσων, συμπεριλαμβανομένων των κειμένων, των φωτογραφιών και των βίντεο (π.χ. YouTube).
- Οι **πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης** με γενικευμένη θεματολογία (Social networking sites), οι οποίες επιτρέπουν στους χρήστες να συνδεθούν, δημιουργώντας ένα προσωπικό προφίλ. Οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να προσκαλέσουν στην πλατφόρμα τους φίλους τους μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email) και των άμεσων μηνυμάτων (instant messages). Το προσωπικό προφίλ του κάθε χρήστη μπορεί να περιλαμβάνει οποιοδήποτε είδος πληροφορίας συμπεριλαμβανομένων φωτογραφιών, βίντεο, αρχεία ήχου και ιστολόγια (π.χ. Facebook).
- Οι **εικονικοί κόσμοι παιχνιδιών** (Virtual game worlds), οι οποίοι είναι πλατφόρμες που αναπαράγουν ένα τρισδιάστατο περιβάλλον, στο οποίο οι χρήστες ενσωματώνονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με τη μορφή avatar.
- Οι **εικονικοί κόσμοι κοινοτήτων** (Virtual social worlds), οι οποίοι εμφανίζονται να έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά με τους εικονικούς κόσμους παιχνιδιών, με μοναδική διαφορά τη μεγαλύτερη ελευθερία επιλογών των χρηστών - avatars (Kaplan & Haenlein, 2010, σ.62-64).

Βασικό χαρακτηριστικό των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελεί η ύπαρξη διαφάνειας καθώς το προφίλ του χρήστη είναι ορατό, έστω και σε έναν περιορισμένο αριθμό ατόμων. Καθοριστικό πλεονέκτημά τους θεωρείται, επίσης, η κατάργηση της χωρικής και χρονικής απόστασης, αφού την ίδια στιγμή είναι δυνατή η πληροφόρηση μέσω αναρτήσεων, μεταξύ ατόμων τα οποία βρίσκονται σε διαφορετικές πόλεις ή ακόμα και χώρες. Αυτό το γεγονός καθιστά ευκολότερη την άμεση κινητοποίηση, δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες για ευρύτερη κοινωνική παρέμβαση και πολιτική συμμετοχή.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Η Πολιτική Συμπεριφορά, ως τομέας της Πολιτικής Επιστήμης, αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες αντιλαμβάνονται και δρουν, στο πλαίσιο μίας πολιτικής διαδικασίας. Στοχεύοντας στη διερεύνηση της ατομικής συμπεριφοράς, εξετάζεται η πολιτική ικανότητα των πολιτών, η οποία προσδιορίζεται από το επίπεδο της γνώσης, την κατανόηση και το ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι πολίτες, όσον αφορά πολιτικά ζητήματα. Βασικό χαρακτηριστικό αποτελεί, επίσης, η πολιτική συμμετοχή και η λήψη αποφάσεων για πολιτικά ζητήματα (ιδιαίτερα σε δημοκρατικά καθεστώτα), διαδικασίες οι οποίες επηρεάζονται από και επηρεάζουν την πολιτική (Dalton & Klingemann, 2007).

Εξετάζοντας την Πολιτική Συμπεριφορά από τη σκοπιά της ζήτησης (demand side factors), προκύπτει ότι επηρεάζεται από τις υπάρχουσες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες και το πολιτισμικό υπόβαθρο μίας χώρας, τα οποία συντελούν στην ανάδειξη των κομμάτων. Όσον αφορά στους παράγοντες προσφοράς (supply side factors) συναντάμε δύο κατηγορίες. Οι λεγόμενοι εξωτερικοί παράγοντες προσφοράς (external supply side factors) αφορούν στο θεσμικό πλαίσιο του πολιτικού και κοινωνικού συστήματος και οι εσωτερικοί παράγοντες προσφοράς (internal supply side factors), οι οποίοι αφορούν την οργάνωση των ίδιων των κομμάτων (Mudde, 2007).

Σύμφωνα με τη σχολή Columbia η ατομική πολιτική συμπεριφορά δομείται βάσει των κοινωνικών χαρακτηριστικών ενός ατόμου. «Ένα άτομο σκέφτεται πολιτικά με τον ίδιο τρόπο που ζει κοινωνικά. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά προσδιορίζουν τις πολιτικές προτιμήσεις» (Lazarsfeld κ.ά., 1944, σ.27).

ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμη η περιγραφή της έννοιας του κοινωνικού κινήματος.

«Συγκρουσιακή ή διεκδικητική πολιτική έχουμε όταν άνθρωποι απλοί (χωρίς ισχυρούς πόρους και πρόσβαση στη θεσμική εξουσία) συγκροτούνται σε ομάδες, διατυπώνουν αιτήματα και συγκρούονται με τις ελίτ, άλλους αντιπάλους ή τις κρατικές αρχές» (Σεφεριάδης, 2006). Όμως η συγκρουσιακή πολιτική δεν συνεπάγεται αυτομάτως κοινωνικό κίνημα. Σύμφωνα με τον Sidney Tarrow τα διεκδικητικά κινήματα προσδιορίζονται από τον παρατεταμένο χαρακτήρα των δράσεων, σε αντίθεση με τα απλά συγκρουσιακά επεισόδια (Tarrow, 1998). Τα κοινωνικά κινήματα έκαναν την εμφάνισή τους κατά το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα. Μέχρι τότε εμφανίζονταν μεμονωμένες κινηματικές μεταβλητές αλλά ποτέ όλες μαζί.

Ο Charles Tilly επισημαίνει πως το κοινωνικό κίνημα είναι αποτέλεσμα τριών αλληλένδετων στοιχείων: (α) εκστρατειών: παρατεταμένες, οργανωμένες, δημόσιες διεκδικητικές δράσεις που

απευθύνονται σε «αρχές» (πρωτίστως, αν και όχι αποκλειστικά, κρατικές), (β) ρεπερτορίων: νεωτερικές συλλογικές δράσεις και τελετουργίες όπως: δημιουργία διεκδικητικών οργανώσεων, δημόσιες συγκεντρώσεις, χρήση ΜΜΕ και διανομή προπαγανδιστικού υλικού, (γ) συλλογικών επιδείξεων Αξιοσύνης, Ενότητας, Πολυάριθμου, και Αφοσίωσης (ΑΕΠΑ) των συμμετεχόντων (Tilly, 2004, σ.3).

Ως διαμαρτυρία¹ νοείται «η κινητοποίηση...μέσα από μη συμβατικές μορφές δράσης με σκοπό την άσκηση πίεσης στις αρχές». (Della Porta-Diani, 1999, σ. 167) Στις μορφές διαμαρτυρίας συμπεριλαμβάνονται η διαδήλωση, η κατάληψη δημόσιων χώρων, το μποϊκοτάζ, οι απροειδοποίητες απεργίες, η παρεμπόδιση της κυκλοφορίας, το μπλοκάρισμα των εθνικών οδικών αρτηριών και η άρνηση καταβολής φόρων.

ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Σε αντίθεση με τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης προσέφεραν ουσιαστικά έναν απλούστερο τρόπο πολιτικής επικοινωνίας. Ιδιαίτερα, η άμεση επικοινωνία, η οποία αναπτύχθηκε, μεταξύ πολιτικών προσώπων ή και πολιτικών φορέων με τους πολίτες κατέστησε την πολιτική επικοινωνία αμφίδρομη. Διευκολύνοντας την πολιτική αντιπαράθεση και την πολιτική συμμετοχή, δημιουργείται ένα είδος σύγχρονης «Συμμετοχικής Δημοκρατίας» (Ρουμελιώτου, 2012), στο πλαίσιο της οποίας παρέχεται μεγάλη ελευθερία ανταλλαγής απόψεων και συζητήσεων μεταξύ ατόμων, τα οποία υπό διαφορετικές συνθήκες, εξαιτίας της χωρικής απόστασης, δεν θα αποκτούσαν αυτή τη δυνατότητα.

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελούν ένα τόπο «ψηφιακής συνάθροισης», εύκολα προσβάσιμο σε μεγάλο πλήθος ατόμων. Στο χώρο αυτό οργανώνονται ομάδες πολιτών αντίθετες προς τις παραδοσιακές, όσον αφορά στη θεματολογία, στη μορφή και στη λειτουργία τους. Σκοπός τους είναι η συζήτηση και ο προβληματισμός γύρω από θέματα της επικαιρότητας, όπως και ζητήματα ιδεολογίας και κοινωνικών κινημάτων. Η απουσία ιεραρχικής δομής, σταθερών μελών και η οριζόντια επικοινωνία καθιστούν τις ομάδες αυτές ιδιαίτερα δημοφιλείς. Η ισότητα που εξασφαλίζουν (σε συνδυασμό με την ενδεχόμενη ανωνυμία) δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες για μαζικότερη συμμετοχή. Το ενδιαφέρον για την πολιτική από τους χρήστες δεν είναι δεδομένο. Όμως, η χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, μπορεί να γίνει «δημιουργός ενδιαφερόντων». Επιταχύνει έτσι την κινητοποίηση και παράγει το απαραίτητο υπόβαθρο για άμεση πολιτική δράση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα οργάνωσης πολιτών μέσω των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελούν οι “Los Indignados” στην Ισπανία, τα γεγονότα στην πλατεία Ταχρίμ στην Αίγυπτο, το κίνημα στην Τυνησία που ανέτρεψε την κυβέρνηση, η κίνηση “Occupy Wall Street” στη Νέα Υόρκη, το κίνημα των «Αγανακτισμένων» στην πλατεία Συντάγματος και το κίνημα του «Δεν Πληρώνω», δηλαδή μη συμβατικές και μη εκ των άνω οργανωμένες ή και αυθόρμητες μορφές συλλογικής δράσης (Hughes, 2011).

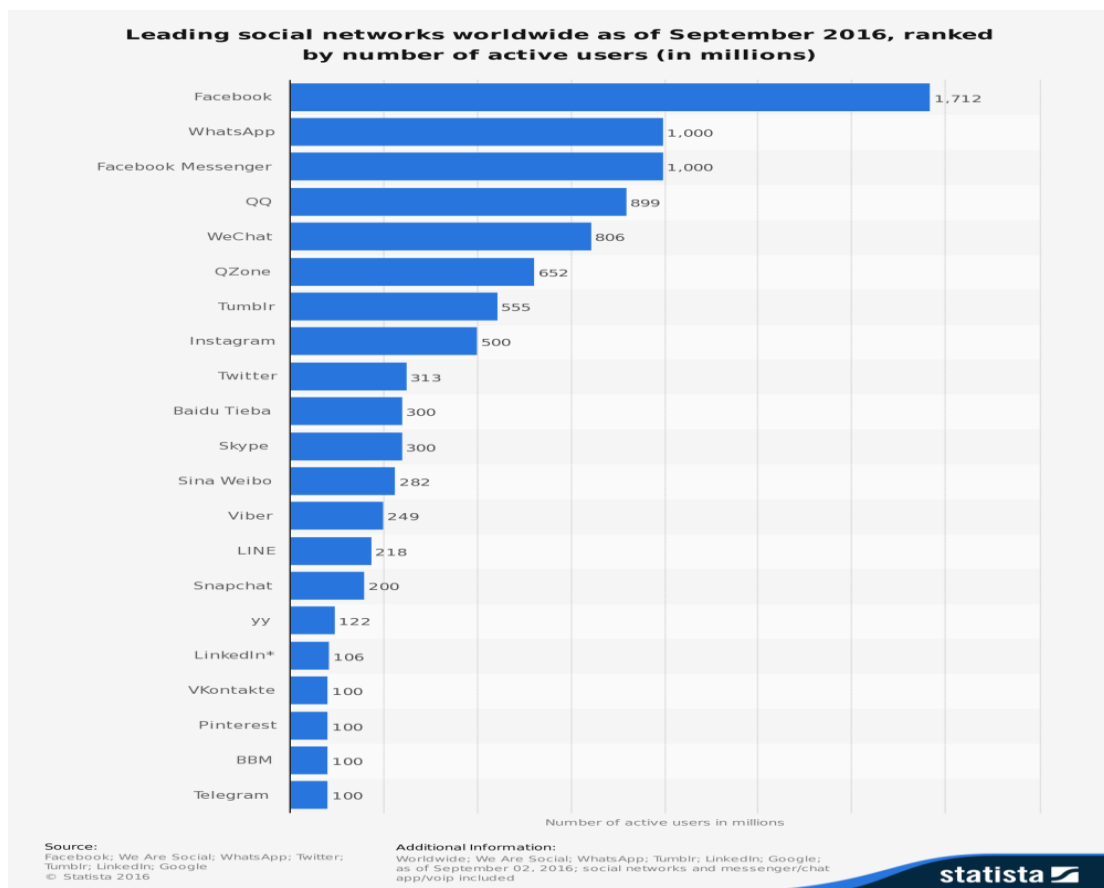
¹ Στο πλαίσιο των νέων κοινωνικών κινημάτων.

ΠΟΣΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΧΡΗΣΤΕΣ

Αξιοσημείωτα είναι τα αποτελέσματα της καταγραφής των χρηστών των ΜΚΔ παγκοσμίως². Το Facebook απαριθμεί 1,712 δισεκατομμύριο εγγεγραμμένους ενεργούς χρήστες μηνιαίως, το YouTube ξεπερνά το 1 δισεκατομμύριο³, το Twitter τα 313 εκατομμύρια, ενώ το LinkedIn τα 106 εκατομμύρια⁴. Ο μέσος όρος χρήσης των ΜΚΔ ανέρχεται στις δύο ώρες και 25 λεπτά ημερησίως⁵. Πιο συγκεκριμένα το 47% των Ευρωπαίων χρησιμοποιεί τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα κοινωνικά δίκτυα, ενώ σχεδόν ένας στους τρεις κάθε μέρα ή σχεδόν κάθε μέρα. Εντυπωσιακή είναι και η διακύμανση στη συχνότητα χρήσης των ΜΚΔ ανάλογα με την ηλικιακή κατηγορία. Κάθε μέρα ή σχεδόν κάθε μέρα επισκέπτεται τα ΜΚΔ, το 75% των νέων που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15 – 24 ετών, το 50% των ατόμων από 25 έως 39 ετών, το 27% της κατηγορίας 40 – 54 ετών, ενώ μόλις το 8% των ατόμων ηλικίας 55 ετών και άνω κάνει (σχεδόν) καθημερινή χρήση των ΜΚΔ (Standard Eurobarometer 82, 2014, σ. 18).

Πίνακας 1: Τα κορυφαία ΜΚΔ παγκοσμίως, για τον Σεπτέμβριο του 2016, με βάση τον αριθμό των ενεργών χρηστών (σε εκατομμύρια)

² Τα στοιχεία αφορούν τον Σεπτέμβριο του 2016

³ <https://www.youtube.com/yt/press/statistics.html>

⁴ <http://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

⁵ Τα στοιχεία αφορούν τον Ιανουάριο του 2015 <http://wearesocial.net/blog/2015/01/digital-social-mobile-worldwide-2015/>

Όσον αφορά στην Ελλάδα, ως κορυφαία επιλογή των χρηστών αναδείχθηκε το Facebook με 6.703.778 λογαριασμούς (προφίλ, σελίδες, ομάδες)⁶ έως τον Μάιο του 2015. Στη συνέχεια ακολουθεί το YouTube με 634.403 λογαριασμούς, το Twitter με 509.443 χρήστες, ενώ τα blogs ξεπέρασαν τις 55 χιλιάδες. Ενδιαφέρον, όμως, προκαλεί η μεταβολή του αριθμού των χρηστών από τον Μάιο του 2014 μέχρι τον ίδιο μήνα του 2015. Κατά τη διάρκεια ενός έτους, οι λογαριασμοί στο YouTube αυξήθηκαν κατά 79%, έπεσε το Twitter με αύξηση της τάξης του 49% και το Facebook με 20%⁷. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει μία τάση εδραίωσης αλλά και επέκτασης των ΜΚΔ στην Ελλάδα.

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΟΜΠΑΜΑ

Η πρώτη φορά που τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης συνδέθηκαν άμεσα με την πολιτική, ήταν κατά τη διάρκεια των προεδρικών εκλογών της Αμερικής, το 2008. Η προσέγγιση της προεκλογικής εκστρατείας του Μπαράκ Ομπάμα δημιούργησε ένα κύκλο συζητήσεων και αντιδράσεων, καθώς βασίστηκε στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Όπως οι περισσότερες καινοτομίες που σχετίζονται με το διαδίκτυο, έτσι και η εκστρατεία του Ομπάμα δεν αποτελεί μία νέα εφεύρεση. Ουσιαστικά η ανατροπή της Κλίντον και εν συνεχεία του Τζον Μακκίν επιτεύχθηκε μέσω της σύνδεσης των ΜΚΔ με ένα νέο «κίνημα» στην πολιτική. Το «κίνημα» αυτό επιτάσσει την καταπολέμηση των δυσφημιστικών εκστρατειών, την ανάδειξη της οργάνωσης σε τοπικό επίπεδο και την άμεση επικοινωνία των επιμέρους ψηφοφόρων, με την παράταξή του, σε σχεδόν καθημερινή βάση (Hellweg, 2011, σ. 23). Ο Μ. Ομπάμα χρησιμοποίησε τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως πολιτικό εργαλείο, στηρίζοντας μάλιστα οικονομικά την εκστρατεία του, κυρίως σε μικρές δωρεές χρηστών (Rollyson, 2008), συγκεντρώνοντας περισσότερα από 55 εκατομμύρια δολάρια, μέσω συνδέσμων (links) από τα ΜΚΔ (Penenberg, 2009, σ. 11).

Ο Ομπάμα αναγνωρίζοντας την ανάγκη προσαρμογής σε μία νέα τεχνολογικά εποχή, πέρα από την επιτυχημένη χρήση ιστότοπων κοινωνικής δικτύωσης, όπως το MySpace και το Facebook, εξειδικευμένων ιστιότοπων όπως το BlackPlanet και το AsianAve, δημιούργησε και τον δικό του ιστότοπο mybarackobama.com, μέσω του οποίου επικοινωνούσε με τους ψηφοφόρους του (Zhang, Johnson, Seltzer & Bichard, 2009, σ.80-81, Johnson- Kaye, 2014, σ. 957-58). Η εκτεταμένη χρήση των ΜΚΔ αποδείχθηκε εξαιρετικά προσοδοφόρα, καθώς κατάφερε να αντλήσει μεγάλα κεφάλαια, να κινητοποιήσει 1,5 εκατομμύριο εγγεγραμμένων εθελοντών (Penenberg, 2009, σ. 11) και να προβάλλει ανέξοδα και μαζικά τις εκδηλώσεις της εκστρατείας του. Η καινοτομία του Ομπάμα, να βασιστεί στα ΜΚΔ, θεωρήθηκε κρίσιμης σημασίας για τη νίκη του, καθώς κατάφερε να προσεγγίσει ψηφοφόρους νεαρής ηλικίας και περιθωριοποιημένες ομάδες (Johnson & Kaye, 2014, Ratkiewicz, 2011). Χαρακτηριστικής σημασίας είναι το γεγονός, ότι στις συγκεκριμένες προεδρικές εκλογές αποδόθηκε ο τίτλος «Οι Εκλογές του Facebook» (The Facebook Election)(Johnson & Kaye, 2014, σ. 957)

⁶ Οι λογαριασμοί δεν είναι μοναδικοί και η καταγραφή αφορά το σύνολο των λογαριασμών (ενεργών ή μη)

⁷ <http://monitor.sidebar.gr/blog?id=13022>

Βάσει μελετών διαπιστώθηκε ότι, η πολιτική ιδεολογία, το πολιτικό ενδιαφέρον και η εμπιστοσύνη συνδέονται άρρηκτα με το πως αξιολογούν οι χρήστες, την αξιοπιστία των ΜΚΔ. Οι φιλελεύθεροι εμφανίζονται να εμπιστεύονται τα ΜΚΔ, ως μία πιο αξιόπιστη πηγή, σε σχέση με τους συντηρητικούς. Τα ευρήματα συμφωνούν και με το γεγονός, ότι ο Ομπάμα κατάφερε να συγκεντρώσει 2.4 εκατομμύρια υποστηρικτές στο Facebook, εν αντιθέσει με τον McCain, ο οποίος άγγιξε μόλις τις 640 χιλιάδες (Zhang, Johnson, Seltzer & Bichard, 2009, σ.80-81).

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΟΙΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

Η άφιξη των ΜΚΔ μετασχημάτισε ποικιλοτρόπως τη μακροχρόνια και σταθερή οργάνωση των κοινωνικών κινημάτων, την επικοινωνία και τις κινητοποιήσεις (Theocharis, Lowe, Deth & Albacete, 02/2013). Με την ιδιότητά τους, τα ΜΚΔ, διασύνδεσαν τους ανθρώπους, επιτρέποντάς τους την άμεση ανταλλαγή πληροφοριών πέραν των εθνικών συνόρων. Τα ΜΚΔ καθιερώνονται αργά αλλά σταθερά, ως ένα νέο μέσο αντίληψης της δημόσιας ζωής, αμφισβητώντας την παραδοσιακή προσέγγιση των συλλογικών δράσεων. Η ανάδειξη πολιτικών ζητημάτων, μέσω των ΜΚΔ, θα μπορούσε να κεντρίσει το ενδιαφέρον μη πολιτικοποιημένων χρηστών, προβάλλοντάς τους ένα πεδίο θεματικών συζητήσεων.

Σε περιόδους αναταραχών, οι άνθρωποι μπορούν να προβούν σε χρήση αυτών των μέσων, προσεγγίζοντας άγνωστους ομοϊδεάτες τους, αποσκοπώντας στη δημιουργία ομάδων. Στις ομάδες αυτές κάθε άτομο μπορεί να συμμετέχει εξίσου στο συντονισμό και στην οργάνωση της πολιτικής δράσης. Μερικοί, μάλιστα, υποστηρίζουν ότι τα ΜΚΔ, αποτελούν τη λύση χρόνιων προβλημάτων των συλλογικών δράσεων, καθώς προάγουν την οριζόντια και ευέλικτη οργανωτική μορφή και τη λήψη βασικών πληροφοριών σε εξαιρετικά χαμηλό κόστος (Theocharis, Lowe, Deth & Albacete, 02/2013, σ.2-3). Τέλος αυτές οι πλατφόρμες επιτρέπουν τη συμμετοχή σε ένα μεγάλο ποσοστό ατόμων, τα οποία δεν πρόσκεινται σε κάποιο κόμμα ή οργάνωση αλλά είναι ιδεολογικά και πολιτικά αφυπνισμένοι (Theocharis, Lowe, Deth & Albacete, 02/2013, σ.2-3). Οι κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας από την Αραβική Άνοιξη μέχρι τους Αγανακτισμένους και το OWS αποτελούν γόνιμο πεδίο μελέτης αυτών των ισχυρισμών.

Ο όρος Αραβική Άνοιξη περιλαμβάνει τα γεγονότα που οδήγησαν στις διαμαρτυρίες και στις εξεγέρσεις χωρών της Βορείου Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, περί τα τέλη του 2010 και το 2011. Τα αιτήματα που κυριάρχησαν στις αντικυβερνητικές διαδηλώσεις ήταν η δημοκρατία και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Κουσκουβέλης, 2012, σ.2). Πιο συγκεκριμένα οι χώρες που πρωταγωνίστησαν, κατά κύριο λόγο, στην Αραβική Άνοιξη ήταν η Τυνησία, η Αίγυπτος και η Λιβύη, όπου εν τέλει υπήρξε και ανατροπή των καθεστώτων (Μελίτα, 2012, σ.9).

Πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι πίσω από την πιο δημοφιλή εξέγερση κατά των αυταρχικών καθεστώτων (Αραβική Άνοιξη) βρίσκονται τα ΜΚΔ. Η άποψη αυτή συνοψίζεται στη

δήλωση του Wael Ghonim, «θέλω να συναντηθώ μια μέρα με τον Mark Zuckerberg και να τον ευχαριστήσω ... εάν θέλετε να απελευθερώσετε μία κοινωνία, απλώς δώστε τους το διαδίκτυο» (Lim, 2012, σ. 231-2). Ο Wael Ghonim είναι διευθυντής μάρκετινγκ της Google και online ακτιβιστής. Έγινε ευρύτερα γνωστός δημιουργώντας στο Facebook μία σελίδα για την οργάνωση και το συντονισμό της αποκαλούμενης αιγυπτιακής εξέγερσης (“Revolution 2.0”).

Από την άλλη μεριά, αρκετοί απορρίπτουν τη δυναμική των ΜΚΔ, θεωρώντας ότι αυτές οι εξεγέρσεις θα είχαν λάβει χώρα και χωρίς την ύπαρξη των ΜΚΔ. Και οι δύο προσεγγίσεις, όμως, παρερμηνεύουν την πραγματικότητα. Οι εξεγέρσεις στις αραβικές χώρες το 2011 δεν μπορούν να χαρακτηριστούν αποκλειστικά με την ονομασία «η επανάσταση του Facebook» ή «η επανάσταση των ανθρώπων». Οι άνθρωποι και τα ΜΚΔ είναι αλληλένδετα μεταξύ τους (Lim, 2012, σ. 232). Μη αμελητέα παραμένει η σχέση του διαδικτύου και των ΜΚΔ σε συνάρτηση με την πολιτική και τη δημοκρατία. Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 2004 μέχρι το 2011, από τις 70 καταγεγραμμένες διαδηλώσεις, στην περιοχή της Αιγύπτου, στις 54 χρησιμοποιήθηκε ο online ακτιβισμός. Ουσιαστικά η Αραβική Άνοιξη βασίστηκε σε μακροχρόνιες online και offline κοινωνικές διεργασίες και κινητοποιήσεις (Lim, 2012, σ. 232).

Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει και η διαπίστωση ότι οι άνθρωποι για να μπορέσουν να συμμετέχουν σε μία συλλογική δράση, θα πρέπει πρώτα να αναγνωρίσουν την ύπαρξη και άλλων ατόμων με τους ίδιους στόχους και με κοινή ταυτότητα. «Τα κοινωνικά κινήματα, ιδιαίτερα οι διαδηλώσεις, μπορούν να θεωρηθούν ως δίκτυα ανθρώπων, οι οποίοι ήρθαν σε επαφή για έναν κοινό σκοπό ή ενδιαφέρον ... τα ΜΚΔ μπορούν να θεωρηθούν τόσο ως η τεχνολογία όσο και ως ο χώρος επέκτασης και διατήρησης των δικτύων, από τα οποία τα κοινωνικά κινήματα εξαρτώνται» (Lim, 2012, σ.234).

Οι αραβικές εξεγέρσεις διευκολύνουν την κατανόηση των ΜΚΔ, ως βασικό συστατικό των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων. Σημαντικό πλεονέκτημα των ΜΚΔ είναι το γεγονός ότι δύσκολα μπορούν να ελεγχθούν και να χειραγωγηθούν από τα αυταρχικά καθεστώτα. Σύμφωνα με ορισμένες μελέτες η χρήση των ΜΚΔ κατά τη διάρκεια των αραβικών εξεγέρσεων ήταν κρίσιμης σημασίας για τη διάχυση πληροφοριών -που αποκρύπτονταν από τις αρχές- στη διεθνή κοινότητα (Albacete, Theocharis, Lowe & Deth, 03/2013, σ.6, Theocharis, Lowe, Deth & Albacete, 02/2013, σ. 20). «Τα ΜΚΔ δεν είναι απλώς ουδέτερα εργαλεία, τα οποία πρέπει να χρησιμοποιηθούν ή να υιοθετηθούν από τα κοινωνικά κινήματα», στην πραγματικότητα «έχουν επηρεάσει το πώς οι ακτιβιστές σχηματίζουν και διαμορφώνουν τα κοινωνικά κινήματα» (Lim, 2012, σ.234). Ενδιαφέρον προκαλεί και η διαπίστωση ότι ένας από τους βασικούς τρόπους ενημέρωσης των πολιτών για τις διαδηλώσεις στην Αίγυπτο ήταν μέσω διαπροσωπικών μηνυμάτων στο Facebook. Επιπροσθέτως παρατηρήθηκε ότι οι χρήστες των ΜΚΔ είχαν περισσότερες πιθανότητες να παραστούν (και μάλιστα από την πρώτη μέρα) στις συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, σε σχέση με τους μη χρήστες (Albacete, Theocharis, Lowe & Deth, 03/2013, σ. 6,23).

Η αραβική άνοιξη αποτέλεσε έμπνευση των επερχόμενων κοινωνικών κινημάτων. Στα μέσα Μαΐου του 2011 έκαναν την εμφάνισή τους οι Indignados, οι οποίοι κατέλαβαν τις κεντρικότερες πλατείες της Ισπανίας. Στα τέλη του ίδιου μήνα το φαινόμενο επεκτάθηκε στην Ελλάδα, με τους Αγανακτισμένους να συγκεντρώνονται για να διαμαρτυρηθούν στις κεντρικές πλατείες των πόλεων. Οι αιτίες που πυροδότησαν τη δημιουργία των συγκεκριμένων κινημάτων, και στις δύο χώρες, ήταν, ως επί των πλείστων, κοινές. Οι εκτεταμένες περικοπές των δημοσίων δαπανών, η έλλειψη κοινωνικής πολιτικής, η ραγδαία αύξηση της ανεργίας, η μείωση της ανάπτυξης αλλά και η κομματοκρατία αποτέλεσαν τον πυρήνα των διαμαρτυριών. Τον Σεπτέμβρη του ίδιου έτους στο Zuccotti Park, της Νέας Υόρκης εμφανίστηκε το κίνημα Occupy Wall Street (OWS) και ένα μήνα μετά το κίνημα Occupy στο Λονδίνο. Χαρακτηριστικό γνώρισμα του κινήματος των πλατειών αποτέλεσε η χρήση της άμεσης δημοκρατίας για την λήψη αποφάσεων, η απουσία, τουλάχιστον αρχικά, κομματικών ταυτοτήτων και η χρήση των ΜΚΔ για την οργάνωση του κινήματος και τη διάδοσή του (Lim, 2012, Albacete κ.ά., 03/2013, Lu κ.ά., 2012) .

ΜΙΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΛΑΤΕΩΝ

Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να αναφερθεί και μία ιδιαιτερότητα που παρουσιάζουν πολλά από τα νέα κοινωνικά κινήματα. Στην πλειοψηφία των πόλεων, όπου υπήρξαν τα κινήματα των πλατειών, όπως στην Αθήνα, στη Βαρκελώνη, στο Κάιρο και στην Κωνσταντινούπολη, οι συμμετέχοντες παρουσίαζαν μεγάλη ανομοιογένεια όσον αφορά στην ηλικία, στις πολιτικές πεποιθήσεις και στον τρόπο έκφρασης της ιδεολογίας τους. Η δυσαρέσκεια λόγω της αυξανόμενης κοινωνικής ανισότητας, της φτώχειας και του κατασταλτικού συστήματος, οδήγησαν στην ένωση όλων των πολιτών για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Συγκεκριμένα μάλιστα στην Κωνσταντινούπολη, οπαδοί της Μπεσίκτας (ποδοσφαιρική ομάδα που υποστηρίζεται από οπαδούς που ανήκουν στην εργατική τάξη), οι οποίοι συμμετείχαν στις κινητοποιήσεις, φώναξαν σεξιστικά συνθήματα προκαλώντας αντιδράσεις από τους φεμινιστές. Τότε οι οπαδοί συμφώνησαν αμέσως να αλλάξουν τα συνθήματά τους. Υπήρξε, δηλαδή, μία ετερογενής συμμαχία απέναντι στις κυβερνήσεις που πλήττουν το σύνολο του πληθυσμού. Εξαίρεση αυτής της ιδιομορφίας αποτελεί το κίνημα Occupy Wall Street, όπου στην πραγματικότητα «ήταν μια μικρή ομάδα ιδεολογικά προσκείμενη προς την αναρχία και την αυτονομία με ριζοσπαστική ατζέντα που ήθελε να την θέσει στο τραπέζι. Μια πολύ μικρή ομάδα που ανέλαβε να εκπροσωπήσει το '99%'» (Harvey D., 2013) .

Στην Αμερική και στην Ισπανία έρευνες έδειξαν ότι, συγκεκριμένα στο Twitter, παρόλο που οι χρήστες αναφέρονταν και σχολίαζαν πολύ συχνά τις δράσεις αυτές, δεν υπήρχαν, σε μεγάλο βαθμό, σαφείς εκκλήσεις για συμμετοχή. Εκκλήσεις για ανάληψη δράσης στις κινητοποιήσεις γίνονταν, όμως κατά κύριο λόγο, από αφοσιωμένους ακτιβιστές και οργανώσεις. Αντιθέτως στην Ελλάδα το κάλεσμα στο Twitter, από μεμονωμένα άτομα, για συμμετοχή ήταν συχνό φαινόμενο. Βασικό, όμως, γνώρισμα όλων των χωρών ήταν η χρήση των ΜΚΔ από πολίτες και πρακτορεία ενημέρωσης όσον αφορά στη ζωντανή ενημέρωση και στη διάδοση των πληροφοριών, που σχετίζονταν με τις κινητοποιήσεις (Theocharis, Lowe, Deth & Albacete, 02/2013, σ.20-21).

Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στην Ισπανία και στην Αμερική το 40% των tweets σχετίζονταν με πολιτικές συζητήσεις, με το ποσοστό να φθάνει το 50% για την Ελλάδα (Theocharis, Lowe, Deth & Albacete, 02/2013, σ. 15).

Μία σημαντική παρατήρηση όσον αφορά τις ΗΠΑ, είναι ότι τα άτομα που χρησιμοποιούσαν ΜΚΔ ήταν σχεδόν βέβαιο ότι θα σχολίαζαν με κάποιο τρόπο τα γεγονότα γύρω από το OWS, γεγονός που αποδεικνύει τουλάχιστον κάποια στοιχειώδη γνώση των πολιτικών εξελίξεων και πιθανολογείται μία περαιτέρω ανάμειξη των σχολιαστών στις κινητοποιήσεις. Ωστόσο δεν έχει υπάρξει κάποια ένδειξη που να αποδεικνύει ότι παρουσιάστηκε αύξηση στη συμμετοχή των χρηστών των ΜΚΔ στις διαμαρτυρίες (Albacete, Theocharis, Lowe & Deth, 03/2013, σ. 24). Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι στην περίπτωση της Ελλάδας τα ΜΚΔ προσέφεραν μία πλατφόρμα εναλλακτικών πηγών ενημέρωσης, παρακάμπτοντας τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης. Η Ελλάδα έχει σημαντικά περισσότερους σχολιαστές από οποιαδήποτε άλλη χώρα, με έντονη δραστηριότητα και διεύρυνση της πολιτικής μπλογκόσφαιρας (Theocharis, Lowe, Deth & Albacete, 02/2013, σ. 6). Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι, σε όλες τις χώρες, οι πολίτες φαίνεται να χρησιμοποιούν το Twitter για διάδοση πληροφοριών και για πολιτικές συζητήσεις, σε πολύ πιο έντονο βαθμό σε σχέση με επίσημες οργανώσεις και επαγγελματίες bloggers.

Συνολικά τα ΜΚΔ ενισχύουν την προβολή διαμαρτυριών, είτε μικρότερης είτε μεγαλύτερης κλίμακας, γεγονός το οποίο ενδέχεται να οδηγήσει στο μετασχηματισμό τοπικών διαμαρτυριών σε ευρύτερα κινήματα (McAdam, et al, 2001). Μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι βρισκόμαστε μπροστά σε ένα νέο τύπο «συνδετικής» δράσης (connective action), η οποία στηρίζει την οργανωτική της ατζέντα στα ψηφιακά μέσα και «ενδέχεται να είναι σε θέση να οδηγήσει σε αποτελεσματική δράση, χωρίς την απαίτηση διαμόρφωσης συλλογικής ταυτότητας ή (υψηλά) επίπεδα οργανωτικών πόρων, ως προαπαιτούμενα για αποτελεσματική ανταπόκριση σε ευκαιρίες» (Bennett & Segerberg, 2012, 750). Οι προσπάθειες ένταξης των συγκεκριμένων κοινωνικών κινήματων σε ήδη αναγνωρισμένες κατηγορίες «μειώνει την ικανότητά μας να κατανοήσουμε μια από τις πιο ενδιαφέρουσες εξελίξεις της εποχής μας: το πώς κατακερματισμένοι και εξατομικευμένοι πληθυσμοί, οι οποίοι δύσκολα προσεγγίζονται και ακόμα πιο δύσκολα πείθονται να μοιραστούν μία κοινή συλλογική ταυτότητα, κάπως βρίσκουν τον τρόπο να κινητοποιήσουν τα δίκτυα διαμαρτυρίας από τη Wall Street και το Κάιρο στη Μαδρίτη» (Bennett & Segerberg, 2012, 751).

Η μετάδοση και η διάδοση μίας προσωπικής άποψης στα κοινωνικά δίκτυα ενδέχεται να καταστήσει δυνατή την πραγματοποίηση πολλών και διαφορετικών δράσεων και εν συνεχεία να τις κλιμακώσει και να τις σταθεροποιήσει. Η υλοποίηση ή μη μιας δράσης εξαρτάται από την μορφή και τον σχεδιασμό των ΜΚΔ, από τον τρόπο και την ένταση οικειοποίησης της άποψης από τους χρήστες, όπως επίσης και από τις ευκαιρίες που θα υπάρξουν, για την κινητοποίηση μεγάλου αριθμού ατόμων, μέσω της πρόκλησης των συναισθημάτων του θυμού και της συμπόνιας. Συνεπώς αμφισβητείται το αν θα είχε υπάρξει, παραδείγματως χάριν, το κίνημα Occupy Wall Street, εάν δεν

είχαν προηγηθεί η Αραβική Άνοιξη, οι Αγανακτισμένοι και η διάχυτη οικονομική κρίση, εξαιτίας των οποίων είχε ήδη προκληθεί μία γενικευμένη οργή (Bennett & Segerberg, 06/2012, σ. 754).

Το είδος των αιτημάτων, το πολιτικό καθεστώς αλλά και το εύρος των κοινωνικών δικτύων διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη συμμετοχή ή μη των ατόμων σε μία δράση. «Μία ασφαλής υπόθεση ότι οι περισσότεροι άνθρωποι που ακολουθούν την Greenpeace στο Twitter ή στο Facebook δεν συμμετέχουν στις offline διαδηλώσεις που διοργανώνει», δεν αναιρεί την εξίσου ασφαλή υπόθεση «ότι η παρουσία της Greenpeace στα ΜΚΔ αυξάνει τις πιθανότητες διάδοσης της πληροφορίας της κινητοποίησης σε ένα μεγάλο μέρος χρηστών. Και αυτή η διάδοση αποτελεί το κλειδί στην offline συμμετοχή» (Valenzuela, 2012, σ. 9).

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί ότι το διαδίκτυο, εν γένει, «έχει μία ασύγκριτη επίδραση στον πολλαπλασιασμό της 'ανορθόδοξης' και της 'αντισυμβατικής' πολιτικής συμπεριφοράς και συλλογικής δράσης – δηλαδή των δράσεων και των τακτικών που παρόλο που πραγματοποιούνται έξω από τα όρια της θεσμικής πολιτικής συμμετοχής (πχ δικαίωμα ψήφου, μέλος κόμματος), δεν είναι συνώνυμες με σοβαρά πολιτικά εγκλήματα (πχ τρομοκρατία ή ανταρτοπόλεμο)» (Tsaliki, 2012, σ. 4).

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

Σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες, σε χρήστες διαδικτύου, παρατηρήθηκε ότι η έκταση της χρήσης των ΜΚΔ για την πολιτική ενημέρωση, εξαρτάται άμεσα από την ηλικιακή κατηγορία που ανήκουν οι χρήστες (Tarhan, 2014, σ. 847). Παραδείγματος χάριν, στις ΗΠΑ η γενιά του millennium (the Millennial generation), χρησιμοποιεί τα ΜΚΔ, συγκεκριμένα το Facebook, για την πολιτική του ενημέρωση, σε ποσοστό 60%. Περίπου ένας στους τέσσερις ανέφερε ότι οι μισές δημοσιεύσεις που βλέπει στο Facebook, αφορούν θέματα που σχετίζονται με την πολιτική. Επίσης, σημειώνεται ότι η πλειοψηφία, της γενιάς του millennium, αντιμετωπίζει καχύποπτα τις ειδήσεις που προβάλλονται στην τηλεόραση. Στην αντίπερα όχθη βρίσκεται η γενιά των Baby Boomers (δηλαδή τα άτομα της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς), η οποία καθιστά την τηλεόραση, ως την κορυφαία πηγή ενημέρωσης για πολιτικά και κυβερνητικά ζητήματα, δείχνοντας πολύ λίγη εμπιστοσύνη στο Facebook. Η ενδιάμεση γενιά, η λεγόμενη Generation X, φαίνεται να γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στις δύο προηγούμενες γενιές, καθώς το 51% επιλέγει το Facebook και το 46% την τηλεόραση προκειμένου να ενημερωθεί (Mitchell, Gottfried & Matsa, 2015).

Το Facebook εμφανίζεται να είναι το πιο δημοφιλές ΜΚΔ, ως προς την πολιτική ενημέρωση (Matsa & Mitchell, 2014). Μάλιστα, στο σύνολο των χρηστών του διαδικτύου, αναδεικνύεται, με μικρή διαφορά, ως η δεύτερη κορυφαία πηγή πολιτικής ενημέρωσης μετά την τηλεόραση⁸.

---

⁸ 49% Τηλεόραση, 48% Facebook, 44% CNN, 39% Fox News, 37% NBC News (Mitchell, Gottfried, Kiley & Matsa, 2014)

Ένα μεγάλο ποσοστό των Αμερικανών χρηστών, σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, αναγνωρίζει την ιδιαίτερη σημασία των ΜΚΔ σε ένα ευρύ φάσμα πολιτικών δραστηριοτήτων. Το 36% των χρηστών χαρακτήρισε ως «πολύ σημαντική» ή «σχετικά-κάπως σημαντική», γι' αυτούς, την ύπαρξη των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, ως προς την ενημέρωσή τους σε σχέση με τις πολιτικές εξελίξεις. Ένας στους τέσσερεις ανέφερε ότι οι σελίδες αυτές είναι «πολύ σημαντικές» ή «σχετικά-κάπως σημαντικές» γι' αυτούς, καθώς αποτελούν ένα μέσο προσέλευσης και ανάμειξης τους με την πολιτική και επιπλέον ένα χώρο συζήτησης πολιτικών θεμάτων και μία δίοδο επικοινωνίας και γνωριμίας ατόμων που ενστερνίζονται τις ίδιες απόψεις πάνω σε καίρια πολιτικά ζητήματα (Rainie & Smith, 2012).

Κάποιες φορές η χρήση σελίδων κοινωνικής δικτύωσης έχει αντίκτυπο τόσο στις απόψεις που διαμορφώνουν οι άνθρωποι όσο και στον βαθμό εμπλοκής τους σε πολιτικά θέματα. Οι χρήστες ανέφεραν, επίσης, ότι αφού συζήτησαν ένα πολιτικό ζήτημα ή διάβασαν μία σχετική δημοσίευση στα ΜΚΔ, είτε κινητοποιήθηκαν περισσότερο σε σχέση με τη συγκεκριμένη υπόθεση (σε ποσοστό 25%), είτε άλλαξε η άποψή τους (σε ποσοστό 16%), είτε τέλος σταμάτησαν να ασχολούνται με αυτή (σε ποσοστό 9%) (Rainie & Smith, 2012). Επιπλέον είναι πιο πιθανό είτε να υιοθετήσουν μία άποψη, η οποία υποστηρίζεται από ένα μεγάλο αριθμό των διαδικτυακών τους φίλων, είτε να αξιολογήσουν ως αξιόπιστες πληροφορίες, τις οποίες άντλησαν από άτομα τα οποία εμπιστεύονται ήδη ή από άτομα που μοιράζονται κοινές πολιτικές πεποιθήσεις (Johnson & Kaye, 2014, σ. 969, Bode, Vraga, Borah & Shah, 2014, σ. 424).

Όσον αφορά στους Ευρωπαίους, η πλειοψηφία τους προσδίδει πολιτική σημασία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το 50%, μάλιστα, συμφωνεί ότι «τα διαδικτυακά κοινωνικά δίκτυα αποτελούν ένα σύγχρονο τρόπο να παρακολουθείς τα πολιτικά δρώμενα», ότι είναι «ένας καλός τρόπος να ενδιαφερθούν οι άνθρωποι για τις πολιτικές υποθέσεις» και ότι «είναι ένας καλός τρόπος οι άνθρωποι να εκφράσουν τη γνώμη τους για πολιτικά θέματα». Ωστόσο ένα εξίσου μεγάλο ποσοστό (44%) συμφώνησε ότι οι πληροφορίες που λαμβάνουν από τα ΜΚΔ, σε σχέση με πολιτικά ζητήματα, δεν είναι αξιόπιστες (Standard Eurobarometer 82, 2014, σ. 74).

Παρόλα αυτά θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα άτομα, τα οποία συμμετέχουν πολύ συχνά σε κατά πρόσωπο πολιτικές συζητήσεις με την οικογένειά τους ή με φίλους τους, είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιήσουν τα ΜΚΔ ως πολιτικό εργαλείο και να παραδεχθούν ότι η χρήση των εν λόγω σελίδων τους έχει επηρεάσει (Rainie & Smith, 2012). Επίσης, ο χαμηλός βαθμός αξιοπιστίας των ΜΚΔ, από έναν αριθμό χρηστών, μπορεί να συνδέεται με τα χαμηλά επίπεδα χρήσης των ΜΚΔ, από τους συγκεκριμένους χρήστες, ως πηγή πολιτικής πληροφόρησης (Johnson & Kaye, 2014, σ. 961).

Οι τακτικοί χρήστες των ΜΚΔ αποδίδουν μεγαλύτερη αξιοπιστία στις ειδήσεις που διαβάζουν στα ΜΚΔ. Μία ερμηνεία του γεγονότος είναι ότι εμφανίζονται πιο έμπειροι ως προς την αξιολόγηση πληροφοριών και πηγών σε σχέση με τους περιστασιακούς χρήστες. Η αξιοπιστία έχει αναγνωριστεί προ πολλού ως μία ανεξάρτητη μεταβλητή σε σχέση με τις πηγές πληροφόρησης. «Η

αξιοπιστία είναι μία κρίση που γίνεται από τον χρήστη και βασίζεται σε μία σειρά παραγόντων, συμπεριλαμβανομένης της πειστικότητας, της ακρίβειας, της δικαιοσύνης, του βάθους, της φερεγγυότητας, της προκατάληψης, της πληρότητας, της εμπιστοσύνης, καθώς επίσης και της ευκολίας στην χρήση και της ελκυστικότητας ενός διαδικτυακού τόπου» (Johnson & Kaye, 2014, σ. 958). Μάλιστα, λόγω της μεγάλης ευκολίας δημοσίευσης πληροφοριών στο διαδίκτυο, χωρίς την ύπαρξη μηχανισμών ελέγχου της ταυτότητας του συγγραφέα, οι χρήστες επιβαρύνονται ακόμα περισσότερο ως προς τον προσδιορισμό της αξιοπιστίας.

Ο βαθμός ελέγχου της αξιοπιστίας μιας δημοσίευσης ή μιας σελίδας εξαρτάται άμεσα από την ικανότητα των χρηστών να αξιολογήσουν ό,τι διαβάζουν (π.χ. η προσωπική ικανότητα κρίσης αλλά και το επίπεδο τριβής τους με το διαδίκτυο) και από την «κινητοποίησή τους ώστε να διασφαλίσουν ότι οι πληροφορίες που λαμβάνουν είναι ακριβείς και αξιόπιστες» (Johnson & Kaye, 2014, σ. 958). Οι χρήστες που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, κατά κύριο λόγο, για την ψυχαγωγία τους, τείνουν να εμφανίζουν μία ελλιπή ικανότητα αξιολόγησης, καθώς βασίζονται στα επιφανειακά χαρακτηριστικά ενός ιστότοπου (όπως η εμφάνιση), εν αντιθέσει με τα άτομα τα οποία έχουν ισχυρά κίνητρα λήψης έγκυρων πληροφοριών.

Οι χρήστες που μεταχειρίζονται τα ΜΚΔ ως πολιτικά εργαλεία, είναι πιο πιθανό να συμμετάσχουν εθελοντικά, με οποιοδήποτε τρόπο, στα κοινά, χαρακτηρίζοντας τους εαυτούς τους ως αφυπνισμένους προς τα πολιτικά και τα κοινωνικά τεκταινόμενα, με έντονο αίσθημα του κοινωνικού καθήκοντος, αναφέροντας, μάλιστα, πολύ υψηλά επίπεδα πολιτικού ενδιαφέροντος (Johnson & Kaye, 2014). Βάσει μελετών διαπιστώθηκε η ύπαρξη θετικής συσχέτισης της χρήσης μαζικών μέσων ενημέρωσης και μέσων κοινωνικής δικτύωσης με την εκλογική συμπεριφορά ενός ατόμου. Όσο περισσότερο, ένα άτομο, αναζητά πληροφορίες στα ΜΚΔ και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες συμμετοχής του στις εκλογές. Τα ΜΚΔ, ουσιαστικά, απλοποιώντας τη διαδικασία διάδοσης της πληροφορίας και διευκολύνοντας τις συνεργασίες επιτυγχάνουν «να προσεγγίσουν άτομα τα οποία έχουν περισσότερες πιθανότητες να κινητοποιηθούν και να συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική διαδικασία» (Hellweg, 2011, σ.24).

Το Facebook, το Twitter αλλά και τα blogs μπορούν να αξιοποιηθούν ως πολιτικά εργαλεία και να προκαλέσουν κινητοποιήσεις πολιτών (Hellweg, 2011, σ.24). Αντίθετα με την πλειοψηφία των μέσων μαζικής ενημέρωσης «ο δέκτης ενδιαφέρεται για τον αποστολέα» (Shirky, 2008, σ. 184) και αναζητά πληροφορίες σε σχέση με αυτόν.

Βάσει μελετών τα ΜΚΔ αναδείχθηκαν σε μία, είτε περισσότερο είτε λιγότερο, διαδεδομένη πηγή πληροφόρησης. Οι χρήστες ενδέχεται ή να επιλέγουν ενσυνείδητα τις ειδήσεις που διαβάζουν ή να εκτίθενται τυχαία σε αυτές (Casteltrione, 2014). Ένα σημαντικό ποσοστό των ατόμων που δήλωσε ότι χρησιμοποιεί τα ΜΚΔ για την πολιτική του ενημέρωση, παραδέχθηκε ότι η πληροφόρησή του βασίζεται σε δημοσιεύσεις διαδικτυακών του φίλων ή σε ειδησεογραφικά πρακτορεία και μεμονωμένους δημοσιογράφους που ακολουθεί (στα ΜΚΔ). Πολλοί συμμετέχοντες

σε έρευνες ανέφεραν ότι ανακάλυψαν νέες ειδησεογραφικές πηγές μέσω συνδέσμων που είχαν αναρτηθεί από φίλους τους (Casteltrione, 2014).

Μία ενδιαφέρουσα θεωρία είναι ότι λόγω της «υπερβολικής ελευθερίας» που παρέχεται στους χρήστες, τους επιτρέπεται να επικεντρωθούν σε αναζητήσεις με περιεχόμενο άμεσα συνδεδεμένο με τα ενδιαφέροντά τους, ενέργεια που μπορεί να οδηγήσει σε επιλεκτική έκθεση πληροφοριών (Casteltrione, 2014, σ. 30). Ο ενεργός ρόλος ενός χρήστη στην επιλογή θεματολογίας και ειδήσεων (στα ΜΚΔ) αποτελεί ουσιαστικά «απαραίτητη προϋπόθεση για την εμφάνιση της επιλεκτικής έκθεσης» (Casteltrione, 2014, σ.31). Για παράδειγμα χρήστες του Facebook, οι οποίοι δεν επιδιώκουν να αναζητήσουν πληροφορίες από τον εν λόγω διαδικτυακό τόπο, τείνουν να αντιμετωπίζουν το Facebook ως κοινωνικό –και όχι ως πολιτικό- εργαλείο. Αντίθετα, άτομα τα οποία παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την πολιτική είναι πιθανόν να ακολουθούν σελίδες πολιτικής πληροφόρησης, πολιτικές ομάδες ή και μέλη πολιτικών κομμάτων – ομάδων. Σε αυτήν την περίπτωση, οι χρήστες έχουν εκ των προτέρων προσδιορίσει τις ειδήσεις που θα ήθελαν να τους παρουσιάζονται και κατά συνέπεια έχουν αυξήσει τις πιθανότητες επιλεκτικής έκθεσης(Casteltrione, 2014).

Παρά το γεγονός ότι τα ΜΚΔ δεν αποτελούν την πρώτη επιλογή των χρηστών του διαδικτύου, για την πολιτική τους ενημέρωση (βάσει των αποτελεσμάτων της πλειοψηφίας των ερευνών), δεν αναιρείται ο ρόλος τους στα πολιτικά δρώμενα. Δεδομένης της ολοένα αυξανόμενης πολιτικής χρήσης τους, κυρίως από τους νέους, θέτουν τις βάσεις για την παγίωση ενός καινοτόμου πολιτικού εργαλείου (Tarhan, 2014).

Όσον αφορά στις κινηματικές δράσεις, τα ΜΚΔ συνέβαλαν σε «μια διαδικασία πολιτικοποίησης των ατόμων» (Tsaliki, 2012, σ. 5) παρέχοντας ένα ευνοϊκό πλαίσιο διάδοσης πολιτικών δράσεων και επικοινωνίας. Τα ΜΚΔ είναι ένα νέο φαινόμενο, το οποίο όμως αποτελεί μέρος μιας γενικότερης πολιτικής μεταβολής. Η ενθάρρυνση, ως επί των πλείστων νέων ανθρώπων, για πολιτική συμμετοχή, συγκαταλέγεται στα επιτεύγματα των ΜΚΔ. Ωστόσο απαιτούνται προσεκτικοί χειρισμοί, καθώς εγκυμονεί ο κίνδυνος να περιοριστεί η πολιτική συμμετοχή των ατόμων στο πραγματικό περιβάλλον (Bode, Vraga, Borah & Shah, 2014).

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

Την αντίληψη ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης λειτουργούν ως χώρος διενέργειας πολιτικών συζητήσεων και έκφρασης πολιτικών απόψεων, έχει αναδείξει ένας μεγάλος αριθμός παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης αλλά και πολιτικών παγκοσμίως. Όσον αφορά στην Ελλάδα, το τελευταίο χρονικό διάστημα, τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης εμφανίζουν μία τάση (διαρκώς αυξανόμενη) ένταξης των ΜΚΔ στο πρόγραμμά τους. Οι περισσότερες ελληνικές εφημερίδες έχουν προσθέσει στους ιστότοπούς τους μία μόνιμη στήλη, η οποία προβάλλει σε συνεχή ροή τα tweets

δημοσιογράφων τους και πολιτικών προσώπων σε πραγματικό χρόνο. Στην τηλεόραση πολλά κανάλια φιλοξενούν εκπομπές ενημέρωσης από διαδικτυακά πολιτικά κανάλια. Επιπλέον, έχουν ενσωματώσει σε πολιτικές εκπομπές ή ακόμα και σε κεντρικά δελτία ειδήσεων ερωτήσεις και σχόλια πολιτών που προέρχονται από τα ΜΚΔ, τα οποία, σε πολλές περιπτώσεις, καταλαμβάνουν ειδική θεματική ενότητα.

Όσον αφορά στους πολιτικούς, αίσθηση είχε προκαλέσει η ανοιχτή διαδικτυακή συνέντευξη του Αλέξη Τσίπρα στο Twitter. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου⁹ ανακοινώθηκε ότι ο πρόεδρος του Σύριζα θα παραχωρούσε μία ανοιχτή συνέντευξη μέσω του Twitter, όπου οι πολίτες θα είχαν τη δυνατότητα να θέσουν τις δικές τους ερωτήσεις μέσω του hashtag #asktsipras¹⁰. Την οργάνωση της συνέντευξης είχε αναλάβει η εφημερίδα Αυγή¹¹, η οποία μάλιστα είχε προσκαλέσει επτά χρήστες του «πολιτικού Twitter» να συγκεντρώνουν τα ερωτήματα και να τα μεταφέρουν στο πάνελ¹². Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στις 14 Ιανουαρίου του 2015. Οι ερωτήσεις που αναρτήθηκαν άγγιζαν τις 27.000 ενώ τα Tweets τις 32.000. Απόδειξη της τεράστιας απήχησης ήταν και το ότι το #asktsipras έγινε το δημοφιλέστερο θέμα (trending topic) μεταξύ των ελλήνων χρηστών, πριν ακόμα ξεκινήσει η συνέντευξη, ενώ σε παγκόσμιο επίπεδο αναδείχθηκε ως το τρίτο δημοφιλέστερο θέμα (trending topic)¹³⁻¹⁴.

Οι Έλληνες πολιτικοί, εν γένει, εμφανίζουν έντονη παρουσία στα ΜΚΔ. Συχνό φαινόμενο αποτελούν οι παρεμβάσεις τους για τρέχοντα πολιτικά (και όχι μόνο) ζητήματα. Κατά κύριο λόγο μέσω του Twitter (Hellweg, 2011, σ. 30), έχουν ταχθεί είτε υπέρ είτε κατά αποφάσεων, μέχρι και των ίδιων τους των κομμάτων. Οι συζητήσεις που εκτυλίσσονται ανάμεσα σε πολιτικούς και πολίτες προάγουν την έννοια της δημοκρατίας. Τα ΜΚΔ αναδείχθηκαν σε ιδιαίτερης σημασίας εργαλεία για τους πολιτικούς, καθώς μέσω αυτών τους δίνεται η δυνατότητα να κερδίσουν την υποστήριξη και την ενθάρρυνση των πολιτών, αναπτύσσοντας μία ανοιχτή δίοδο επικοινωνίας (Hellweg, 2011, σ. 24). Πιο σημαντικό είναι ότι τα ΜΚΔ «επιτρέπουν στα άτομα με ισχυρά κίνητρα να δημιουργήσουν, με μεγαλύτερη ευκολία, ένα πλαίσιο» (Shirky, 2008, σ. 182) δια μέσου του οποίου άτομα με ισχνά κίνητρα μπορεί να επηρεαστούν και να δραστηριοποιηθούν, χωρίς στην πραγματικότητα, να γίνουν οι ίδιοι ακτιβιστές, δημιουργώντας ένα ιδανικό πλαίσιο δράσης για τους πολιτικούς (Hellweg, 2011, σ.24).

Ο ρόλος των ΜΚΔ στην πολιτική σφαίρα εξακολουθεί να εξελίσσεται. Ωστόσο έχει παγιωθεί η χρήση τους όσον αφορά στις πολιτικές εκστρατείες, καθώς αν παραβλεφθούν καθίσταται δυσκολότερη η προσέγγιση μιας ομάδας του πληθυσμού, η οποία αντιμετωπίζει τα ΜΚΔ ως αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας λήψης αποφάσεων (Hellweg, 2011, σ.31). Οι παρεμβάσεις των

⁹ Η ημερομηνία των εκλογών: 25 Ιανουαρίου 2015

¹⁰ <https://twitter.com/search?q=%23asktsipras&src=typd>

¹¹ Εφημερίδα προσκείμενη στις απόψεις του Σύριζα

¹² <http://www.avgi.gr/article/5213248/simera-i-anoixti-diadiktuaki-sunenteuxi-tsipra-pou-diorganonei-i-augi-meso-twitter>

¹³ <http://www.protothema.gr/politics/article/442569/to-twitter-ekraxe-tin-diadiktuaki-sunedeuxi-tsipra/>

¹⁴ <http://www.enikos.gr/ekloges-2015/291009,32000-tweets-gia-th-diadiktyakh-synteyxh-Tsipra.html>

πολιτικών στα ΜΚΔ είναι εξέχουσας σημασίας, όμως, εγκυμονεί ο κίνδυνος μη ύπαρξης πολιτικής παρέμβασης στον πραγματικό κόσμο, πέρα από τον εικονικό. Μέσω των ΜΚΔ μπορεί να γίνονται δηλώσεις, από πολιτικούς, για λόγους πολιτικής επικοινωνίας και ψηφοθηρίας, χωρίς να έχουν αντίκρισμα στην πραγματική τους πολιτική δράση. Επιπλέον τα ΜΚΔ καθιστούν δυνατή μία πιθανή χειραγώγηση ατόμων. Γι' αυτό το λόγο οι ατομικοί μηχανισμοί ελέγχου και η ικανότητα κρίσης της αξιοπιστίας μιας πληροφορίας εμφανίζονται ως απαραίτητα συστατικά για την ασφαλή χρήση των ΜΚΔ.

Ωστόσο, δεν υπάρχει κάποια διαπίστωση που να αναιρεί τη χρήση των ΜΚΔ ως πολιτικό εργαλείο, αντιθέτως, μάλιστα, τα ευρήματα ενισχύουν αυτή τη θέση.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται στην παρούσα έρευνα αφορούν στον προσδιορισμό ή μη των ΜΚΔ ως «ψηφιακού χώρου» πολιτικής συμμετοχής και πολιτικής κινητοποίησης, όπως επίσης, και στην επιρροή ή μη που ασκούν τα ΜΚΔ στην πολιτική συμπεριφορά των χρηστών (των ΜΚΔ).

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η εμφάνιση των ΜΚΔ περιορίζει τη σημασία των παραδοσιακών μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Ο χαρακτηρισμός των ΜΚΔ ως πολιτικών ή κοινωνικών εργαλείων εναλλάσσεται ανάλογα με τη χρήση που οι ίδιοι οι χρήστες επιλέγουν να προβαίνουν .

Οι νέοι άνθρωποι χρησιμοποιούν πολύ περισσότερο τα ΜΚΔ για να ενημερώνονται για πολιτικές εξελίξεις και διαμαρτυρίες σε σχέση με τις μεγαλύτερες ηλικίες.

Οι χρήστες που βρίσκουν πιο συχνά ειδήσεις που τους ενδιαφέρουν στα ΜΚΔ κρίνουν ως πιο αξιόπιστες και αντικειμενικές τις ειδήσεις που διαβάζουν στα ΜΚΔ.

Οι άνθρωποι που παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ τείνουν να χαρακτηρίζουν τις ειδήσεις που διαβάζουν στα ΜΚΔ ως πιο αξιόπιστες και πιο αντικειμενικές σε σχέση με αυτούς που δεν παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ.

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύεται ο ερευνητικός σχεδιασμός που αναπτύχθηκε για τον έλεγχο των υποθέσεων εργασίας και των ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν. Ως εργαλείο συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ένα διαδικτυακό ερωτηματολόγιο, το οποίο διαμορφώθηκε στοχεύοντας στην άντληση των αναγκαίων πληροφοριών που είναι δυνατόν να συγκεντρωθούν, με τους περιορισμούς, βεβαίως, που τίθενται από το ίδιο το εργαλείο που επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε. Καθοριστικής σημασίας, ως προς την επιλογή του διαδικτυακού ερωτηματολογίου, υπήρξαν τα πλεονεκτήματα που εμφανίζει το συγκεκριμένο εργαλείο. Πιο συγκεκριμένα η εξοικονόμηση πόρων, η αποτελεσματική συλλογή και αποθήκευση δεδομένων, η συλλογή δεδομένων από διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές, η επιλογή του χρόνου και του τόπου συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου από τους ερωτώμενους και η ευκολότερη συμμετοχή ατόμων στην έρευνα λόγω της ανωνυμίας που προσφέρει το διαδίκτυο.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Το δείγμα της έρευνας ουσιαστικά αποτελείται από το σύνολο των ατόμων που πρόκειται να ερωτηθούν για τη διεξαγωγή της έρευνας. Αυτό συνιστά μέρος ενός ευρύτερου πληθυσμού που ονομάζεται απλά πληθυσμός (Ζαφειρόπουλος, 2005, σ.126).

Στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε ο ελληνόφωνος ενήλικος πληθυσμός, ο οποίος χρησιμοποιεί τα ΜΚΔ. Ο περιορισμός της γλώσσας (ελληνική) τέθηκε για δύο λόγους. Πρώτον, προέκυψε ως ένα ανοιχτό πεδίο διερεύνησης μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και δεύτερον, λόγω της γλώσσας συγγραφής του ερωτηματολογίου. Η οριοθέτηση της ηλικίας στα 18 χρόνια και άνω προέκυψε λόγω της εντονότερης ενασχόλησης με την πολιτική, γεγονός που συνεπάγεται, εξαιτίας της απόκτησης του δικαιώματος ψήφου, στη συγκεκριμένη ηλικία¹⁵. Η συμμετοχή στην έρευνα προϋπέθετε, επίσης, την χρήση των ΜΚΔ, ενώ δεν τέθηκαν γεωγραφικοί περιορισμοί λόγω προπάντων της φύσης του ψηφιακού μέσου.

Το μέγεθος του δείγματος της διαδικτυακής έρευνας ανήλθε στα 407 άτομα – χρήστες ΜΚΔ, ενώ η χρονική διάρκεια ορίστηκε στις τρεις εβδομάδες και πιο συγκεκριμένα από τις 27/04/2015 έως τις 17/05/2015, χρόνος που κρίθηκε επαρκής χωρίς να είναι τόσο μεγάλος, ώστε να μπορεί να αλλάξει τα δεδομένα της έρευνας. Στο διάστημα αυτό δεν συντελέστηκαν γεγονότα τέτοια που να σχετίζονται με την έρευνα και να επηρεάζουν τις απαντήσεις.

ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΕΙΨΙΑ

Η μέθοδος συλλογής δεδομένων που ακολουθήθηκε ήταν η μη πιθανολογική δειγματοληψία και πιο συγκεκριμένα η τεχνική της «χιονοστιβάδας». Η μέθοδος της χιονοστιβάδας αφορά «στην επιλογή συμμετεχόντων από ομάδες του πληθυσμού με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ... όπου οι ίδιοι οι ερευνώμενοι οδηγούν τους ερευνητές στον εντοπισμό και άλλων υποψηφίων συμμετεχόντων στην ερευνητική διαδικασία, αξιοποιώντας τα κοινωνικά τους δίκτυα και τις σχέσεις τους» (Ιωσηφίδης, 2008, σ. 61).

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε και αναρτήθηκε στο διαδίκτυο, μέσω του λογισμικού προγράμματος SurveyMonkey. Το SurveyMonkey αποτελεί μία πλατφόρμα λογισμικού, η οποία υποστηρίζει τη διαδικτυακή συλλογή δεδομένων, παρέχοντας τις δυνατότητες σχεδιασμού ενός εύχρηστου ερωτηματολογίου και παρακολούθησης των δεδομένων κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Για τη διασφάλιση της μοναδικής καταχώρισης κάθε συμμετέχοντα ενεργοποιήθηκε η αντίστοιχη επιλογή της πλατφόρμας, η οποία επιτρέπει την καταγραφή της μοναδικής διεύθυνσης

---

¹⁵ Πλέον το δικαίωμα ψήφου αποκτάται στα 17 χρόνια.

IP κάθε υπολογιστή, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για την απάντηση του ερωτηματολογίου¹⁶. Επιπλέον, μέσω της συγκεκριμένης εφαρμογής, η πρόσβαση στη βάση δεδομένων επιτρέπεται αποκλειστικά από τον υποφαινόμενο ερευνητή.¹⁷

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Μέσω του ερευνητικού σχεδιασμού που αναπτύχθηκε, για τον έλεγχο των υποθέσεων εργασίας και των ερευνητικών ερωτημάτων, προέκυψαν τέσσερις θεματικοί άξονες.

Ο πρώτος άξονας καλύπτει τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, δηλαδή το φύλο, την ηλικία, την επαγγελματική κατάσταση, το επίπεδο σπουδών, την οικογενειακή κατάσταση και τον τόπο διαμονής. Στη συνέχεια αναζητήθηκαν πληροφορίες που αφορούν τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης εν γένει, όπως η χρονική διάρκεια που αφιερώνουν οι χρήστες στα ΜΚΔ και τι είδους θέματα αναζητούν. Η επόμενη ενότητα περιλαμβάνει ερωτήσεις που σχετίζονται με τα ΜΚΔ σε συνάρτηση με την πολιτική. Παραδείγματος χάριν πόσο συχνά παρακολουθούν οι χρήστες τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ. Ο τέταρτος άξονας επικεντρώνεται στις μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας αλλά και στα ιδεολογικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

Το δομημένο ερωτηματολόγιο το οποίο κατασκευάστηκε εξολοκλήρου για την κάλυψη των αναγκών της παρούσας έρευνας, αποτελείται από 39 ερωτήσεις, οι οποίες ανέρχονται στις 53 αν συνυπολογίσουμε τα υποερωτήματα¹⁸. Οι ερωτήσεις που επιλέχθηκαν ήταν κλειστού τύπου, ενώ μόνο σε οκτώ ερωτήσεις υπήρξε η επιλογή διευκρινιστικής απάντησης ημι-ανοιχτού τύπου. Μεταξύ των ερωτήσεων υπάρχει μία σχετική ισοκατανομή κατηγορικών και διατακτικών. Όσον αφορά στις διατακτικές χρησιμοποιήθηκε, ως επί των πλείστων, η κλίμακα Likert με 5 διαβαθμίσεις, όπου η επιλογή 1 σημαίνει κατά περίπτωση πάντα ή συμφωνώ απόλυτα και η επιλογή 5 σημαίνει πολύ μικρότερη ή απίθανο (Μιχαλοπούλου, 2002)¹⁹.

Πριν την ανάρτηση του ερωτηματολογίου κλήθηκαν 10 άτομα, με διαφορετικά δημογραφικά χαρακτηριστικά, να απαντήσουν το ερωτηματολόγιο και να αξιολογήσουν τη δομή και τη σαφήνεια των ερωτήσεων. Μέσω αυτής της διαδικασίας προέκυψαν διορθωτικές κινήσεις που αποσκοπούσαν στο βέλτιστο αποτέλεσμα.

Για τη δημοσιοποίηση του ερωτηματολογίου συντάχθηκε ένα εισαγωγικό κείμενο, το οποίο γνωστοποιούσε τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, τους κανόνες δεοντολογίας που

¹⁶ Μέσω της συγκεκριμένης επιλογής δεν δύναται η δυνατότητα απάντησης του ερωτηματολογίου δύο φορές από τον ίδιο υπολογιστή.

¹⁷ Απαραίτητη προϋπόθεση πρόσβασης, στη βάση δεδομένων, ήταν η χρήση κωδικού.

¹⁸ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε όλες τις ερωτήσεις οι απαντήσεις ήταν προαιρετικές.

¹⁹ Το ερωτηματολόγιο παρατίθεται στο παράρτημα.

ακολουθήθηκαν, όπως επίσης και το εκπαιδευτικό ίδρυμα στα πλαίσια του οποίου διεξήχθη η έρευνα.

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

Για τη διεξαγωγή της έρευνας επιλέχθηκε η ανάρτηση του ερωτηματολογίου στο Facebook και σε επιλεγμένα forums. Παράλληλα συντάχθηκε ένα σημείωμα το οποίο προέτρεπε τους συμμετέχοντες για περαιτέρω κοινοποίηση του ερωτηματολογίου.

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι αδυναμίες της παρούσας έρευνας εντοπίζονται στη χρήση διαδικτυακού ερωτηματολογίου και στην ανάρτησή του σε ΜΚΔ. Εν συνεχεία το μέγεθος και η ενδογένεια του δείγματος σε συνάρτηση με τη μη ύπαρξη δείγματος μη χρηστών ΜΚΔ, οδηγούν σε αδυναμία εξαγωγής γενικευμένων συμπερασμάτων. Η ανάρτηση (από το προσωπικό μου προφίλ στο Facebook) απευθυνόταν σε 200 διαδικτυακούς φίλους, οι οποίοι εμφανίζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, ως προς την ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο και τον τόπο διαμονής. Ωστόσο λαμβάνοντας υπόψιν το ενδεχόμενο πρόβλημα της ενδογένειας, το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε, επίσης, σε forums, τα οποία πραγματεύονται διαφορετικές θεματολογίες και απευθύνονται σε πολλές ηλικιακές κατηγορίες (π.χ. φοιτητικά, τεχνολογίας, αθλητικά, πολιτισμού, μόδας, κ.α.).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Η στατιστική ανάλυση έγινε με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS (IBM). Τα συμπεράσματα στηρίζονται σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ως πιθανότητα σφάλματος τύπου I: *απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης αν είναι ορθή*. Αναλυτικά αποτελέσματα παρουσιάζονται στις περιπτώσεις μόνο όπου τα ευρήματα είναι στατιστικά σημαντικά. Στις περιπτώσεις αυτές η τιμή p (η μέγιστη τιμή που μπορεί να έχει το επίπεδο σημαντικότητας ώστε να μην απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση) είναι μικρότερη του 5%. Όπου η τιμή p προκύπτει 0.000 λόγω έλλειψης ακρίβειας του στατιστικού προγράμματος, θεωρούμε ότι $p < 0,01$.

Τέλος να αναφέρουμε ότι λόγω της έλλειψης επαναλαμβανόμενων ερωτήσεων με ίδιο περιεχόμενο, δεν διενεργήθηκε έλεγχος αξιοπιστίας των απαντήσεων (Cronbach ανάλυση), εφόσον και όλες ανά δύο ήταν διαφορετικές.

- Kruskal – Wallis, μη παραμετρικός έλεγχος με στατιστική συνάρτηση χ^2 . Διερευνά την προέλευση περισσότερων από δύο ανεξάρτητων δειγμάτων από την ίδια κατανομή (μηδενική υπόθεση). Τα δείγματα περιέχουν δεδομένα που δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή ή αφορούν απαντήσεις διατακτικής κλίμακας.
- p = μέγιστη τιμή επιπέδου σημαντικότητας μη απόρριψης της μηδενικής υπόθεσης.

- Z = στατιστική συνάρτηση μη παραμετρικού ελέγχου Mann – Whitney ισότητας διαμέσων (δ) σε δύο ανεξάρτητα δείγματα δεδομένων μη κανονικών.
- Επίπεδο σημαντικότητας είναι η πιθανότητα σφάλματος τύπου I, δηλαδή απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης όταν αυτή είναι ορθή.
- δ = διάμεσος τιμή, μέτρο τάσης που χωρίζει το δείγμα στη μέση (50%). Χρησιμοποιείται κυρίως σε ποσοτικές – διατακτικές μεταβλητές.
- μ = αριθμητικός μέσος, μέτρο τάσης,
- σ = τυπική απόκλιση, μέτρο διασποράς (μέση απόσταση τιμών σχετικά με το μέσο όρο).
- $\mu \pm \sigma$, εύρος τιμών μια τυπικά απόκλιση περί του αριθμητικού μέσου.
- Έλεγχος χ^2 ανεξαρτησίας παράγοντα-αποτελέσματος (μηδενική υπόθεση).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Στη παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων με βάση τα ακόλουθα πεδία: φύλο, ηλικία, **επαγγελματική κατάσταση**, επίπεδο εκπαίδευσης, οικογενειακή κατάσταση και τόπος διαμονής.

Κατανομή δείγματος με βάση το φύλο

Πίνακας 2: Φύλο

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Άνδρας	169	41,7
Γυναίκα	236	58,3
Σύνολο	405	100,0

Όπως παρατηρούμε από το σύνολο των έγκυρων δεδομένων του δείγματος παρατηρούμε ότι 169 (41,7%) είναι άνδρες και 236 (58,3%) γυναίκες. Στην παρούσα έρευνα οι γυναίκες υπερτερούν, σε ποσοστό, των ανδρών ($\chi^2 = 11,084$, $p = 0,001$).

Ηλικιακή κατανομή δείγματος

Πίνακας 3: Ηλικιακή κατανομή δείγματος

	Συχνότητα	Συχνότητα %
18-24	91	22,4
25-34	197	48,4
35-44	63	15,5
45-54	39	9,6
55-64	12	2,9
65+	5	1,2
Σύνολο	407	100,0

Στο πεδίο προσδιορισμού της ηλικιακής κατανομής του δείγματος παρατηρούμε ότι με βάση το σύνολο των τιμών τα μεγαλύτερα ποσοστά ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία από 25 έως 34 ετών με ποσοστό 48,4%, ακολουθούν οι ηλικίες από 18 έως 24 ετών με ποσοστό 22,4% και από 35 έως 34 ετών με ποσοστό 15,5%. Το αμέσως επόμενο εύρος ηλικιακής κατανομής (από 45 έως 54 ετών)

βρίσκεται στο 9,6% και έπονται οι κατηγορίες από 55 έως 64 ετών και άνω των 65 ετών με ποσοστά μόλις στο 2,9% και 1,2% αντιστοίχως. Η διάμεσος τάξη είναι 25 – 34 ($\chi^2 = 370,627$, $p < 0,001$).

Κατανομή δείγματος με βάση την επαγγελματική κατάσταση

Πίνακας 4: Επαγγελματική κατάσταση

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Ιδιωτικός υπάλληλος	102	25,1
Δημόσιος υπάλληλος	26	6,4
Ελεύθερος/η επαγγελματίας	91	22,4
Αγρότης	2	0,5
Άνεργος/η	48	11,8
Συνταξιούχος	5	1,2
Οικιακά	9	2,2
Φοιτητής/τρια	106	26,0
Άλλο	18	4,4
Σύνολο	407	100,0

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα κατανομής του δείγματος με βάση την **επαγγελματική κατάσταση** το 26% των συμμετεχόντων φαίνεται να είναι φοιτητές, το 25,1% ιδιωτικοί υπάλληλοι και το 22,4% ελεύθεροι επαγγελματίες. Ακολουθούν οι άνεργοι με ποσοστό 11,8% και οι δημόσιοι υπάλληλοι με 6,4%. Μόλις το 2,2% δηλώνει οικιακά, ενώ το 1,2% είναι συνταξιούχοι και το 0,5% αγρότες.

Κατανομή δείγματος με βάση το επίπεδο σπουδών

Πίνακας 5: Επίπεδο εκπαίδευσης

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Απόφοιτος δημοτικού	2	0,5
Απόφοιτος γυμνασίου	1	0,2
Απόφοιτος λυκείου	83	20,5
Απόφοιτος ΙΕΚ	15	3,7
Απόφοιτος κολεγίου (Ιδιωτικού Πανεπιστημίου)	18	4,4
Κάτοχος πτυχίου ΑΕΙ ή ΤΕΙ	146	36,0

Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου (master)	124	30,6
Κάτοχος διδακτορικού	16	4,0
Σύνολο	405	100,0

Τα δεδομένα της έρευνας καταδεικνύουν υψηλό επίπεδο σπουδών καθώς το 70,6% του δείγματος (επί των έγκυρων τιμών) έχει πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Το 20,5% είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ενώ μόλις το 0,5% και το 0,2% είναι απόφοιτοι δημοτικού και γυμνασίου αντιστοίχως. Η διάμεσος τάξη είναι Κάτοχος πτυχίου ΑΕΙ ή ΤΕΙ ($\chi^2 = 471,859$, $p < 0,001$).

Κατανομή δείγματος βάσει οικογενειακής κατάστασης

Πίνακας 6: Οικογενειακή κατάσταση

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Παντρεμένος/ή με θρησκευτικό γάμο	59	14,5
Παντρεμένος/ή με πολιτικό γάμο	20	4,9
Σύμφωνο συμβίωσης	0	0,0
Συμβίωση	35	8,6
Σε σχέση	105	25,9
Διαζευγμένος/ή	17	4,2
Χήρος/α	1	0,2
Άγαμος/η	169	41,6
Σύνολο	406	100,0

Όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση τα μεγαλύτερα ποσοστά ανήκουν στους άγαμους (41,6%), στους συμμετέχοντες που βρίσκονται σε σχέση (25,9) και στους παντρεμένους με θρησκευτικό γάμο (14,5%). Μόλις το 8,6% δήλωσε ότι συμβιώνει, ενώ κανένας από τους ερωτώμενους δεν έχει υπογράψει σύμφωνο συμβίωσης.

Κατανομή δείγματος βάσει του τύπου κατοικίας

Πίνακας 7: Τύπος κατοικίας

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Εξωτερικό	45	11,1
Ελλάδα - Αστικό κέντρο άνω των 100.000 κατοίκων	294	72,2
Ελλάδα - Αστικό κέντρο κάτω των 100.000 κατοίκων	52	12,8
Ελλάδα - Αγροτική περιοχή	16	3,9
Σύνολο	407	100,0

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα κατανομής του δείγματος βάσει του τύπου κατοικίας η πλειοψηφία του δείγματος κατοικεί στην Ελλάδα σε αστικό κέντρο άνω των 100.000 κατοίκων, με ποσοστό 72,2%. Το 12,8% κατοικεί στην Ελλάδα σε αστικό κέντρο κάτω των 100.000 κατοίκων και μόλις το 3,9% κατοικεί σε αγροτική περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 11,1% του δείγματος κατοικεί στο εξωτερικό.

Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

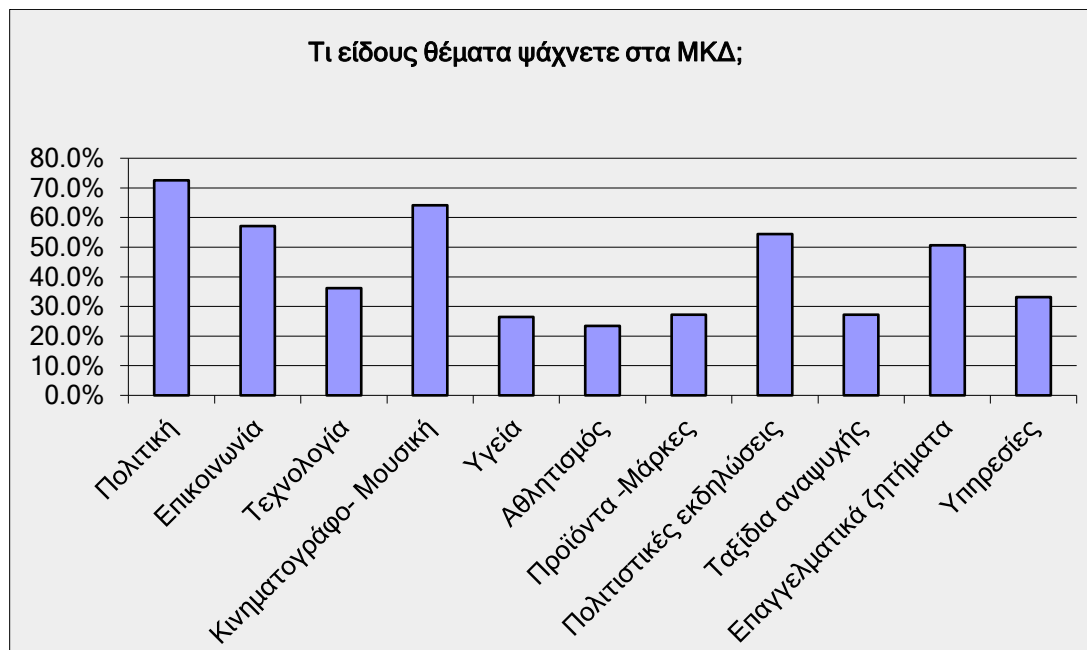
Πίνακας 8: Σύνδεση στα ΜΚΔ

12) Συχνότητα επισκεψιμότητας στα ΜΚΔ			13) Χρόνος καθημερινής σύνδεσης στα ΜΚΔ		
	Συχνότητα	Συχνότητα %		Συχνότητα	Συχνότητα %
Κάθε μέρα	303	75,9	Λιγότερο από 10 λεπτά	14	3,5
Σχεδόν κάθε μέρα	81	20,3	από 10 έως 30 λεπτά	92	22,8
2-3 φορές την εβδομάδα	9	2,3	από 30 έως 60 λεπτά	83	20,6
1 φορά την εβδομάδα	3	0,8	από 60 έως 90 λεπτά	63	15,6
1 φορά το μήνα	3	0,8	Πάνω από 90 λεπτά	77	19,1

Σύνολο	399	100,0	Είμαι συνδεδεμένος/η διαρκώς	74	18,4
			Σύνολο	403	100,0

Όσον αφορά στη συχνότητα επισκεψιμότητας των ΜΚΔ, παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία του δείγματος, σε ποσοστό 75,9% , επισκέπτεται καθημερινά τα ΜΚΔ. Σχεδόν κάθε μέρα επισκέπτονται τα ΜΚΔ το 20,3%, ενώ μόλις 3,9% συγκεντρώνουν αθροιστικά οι υπόλοιπες κατηγορίες. Η διάμεσος τάξη είναι Κάθε μέρα ($\chi^2 = 834,947$, $p < 0,001$). Τα ποσοστά της χρονικής διάρκειας σύνδεσης των χρηστών, σε καθημερινή βάση, ισοκατανέμονται σε όλες τις κατηγορίες με εξαίρεση την «Λιγότερο από 10 λεπτά» με μόλις 3,5% και την «από 60 έως 90 λεπτά» με 15,6%. Η διάμεσος τάξη είναι από 60 έως 90 λεπτά ($\chi^2 = 57,392$, $p < 0,001$).

Πίνακας 9:Θεματικές που αναζητούν οι χρήστες στα ΜΚΔ

Όπως παρατηρούμε μια ισχυρή πλειοψηφία των χρηστών χρησιμοποιεί τα ΜΚΔ για την αναζήτηση πληροφοριών συναφείς με την πολιτική (72,6%), τον κινηματογράφο και τη μουσική (64,1%). Το 57,1% χρησιμοποιεί τα ΜΚΔ για να επικοινωνεί με άλλους χρήστες, ενώ τα μικρότερα ποσοστά συγκεντρώνουν αναζητήσεις που αφορούν αθλητικά θέματα (23,4%) και ζητήματα που αφορούν την υγεία (26,4%).

Πίνακας 10: Κύρια πηγή ενημέρωσης

	Συχνότητα	Συχνότητα %
Τηλεόραση	23	5,7
Ραδιόφωνο	14	3,5
Εφημερίδα	6	1,5
Διαδικτυακοί τόποι μέσω ενημέρωσης (πχ εφημερίδες, κανάλια τηλεόρασης)	263	65,3
ΜΚΔ (blogs κ.ά.)	91	22,6
Άλλο	6	1,5
Σύνολο	403	100,0

Η πλειοψηφία των ατόμων του δείγματος επιλέγει τους διαδικτυακούς τρόπους μέσω μαζικής ενημέρωσης ως την κύρια πηγή ενημέρωσης τους (65,3%). Στη δεύτερη θέση βρίσκονται τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης με ποσοστό 22,6%, ενώ μόλις το 1,5% επιλέγει να ενημερώνεται από εφημερίδες.

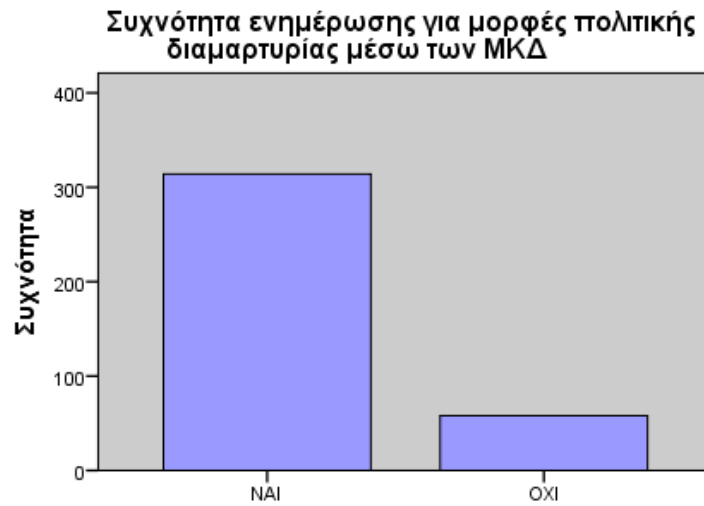
Πίνακας 11: Το κύριο ΜΚΔ για την πολιτική ενημέρωση

Το Facebook με ποσοστό 42% αναδείχθηκε ως το κύριο ΜΚΔ που χρησιμοποιούν οι χρήστες για την πολιτική τους ενημέρωση. Ακολουθούν τα blogs με ποσοστό 28%, ενώ μόλις το 7% επιλέγει το Twitter και το 1% το YouTube.²⁰

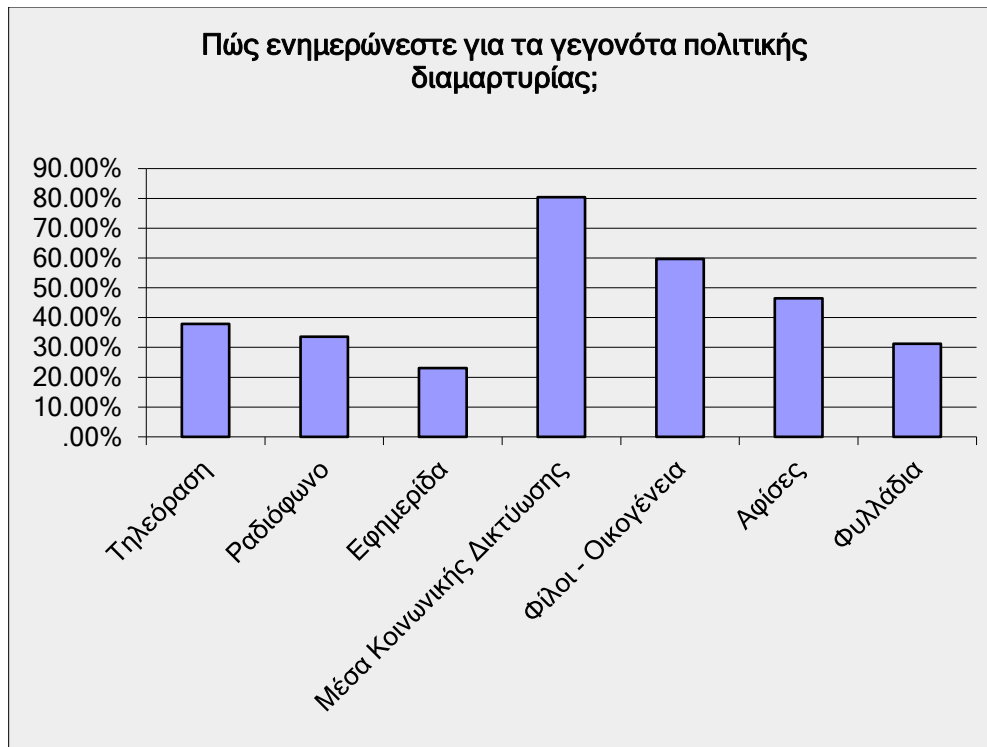
²⁰ Το ποσοστό που εμφανίζεται στην κατηγορία «Κανένα», αντιστοιχεί στο ποσοστό της απάντησης «Κανένα από τα παραπάνω».

Πίνακας 12

Το 84,4% του δείγματος δήλωσε ότι ενημερώνεται για μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας μέσω των ΜΚΔ, ενώ μόλις το 15,6% ότι δεν ενημερώνεται.

Πίνακας 13

Πίνακας 14

	Πάντα	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ	Διάμεσος(median), χ^2 , p
17) Πόσο συχνά παρακολουθείτε τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ;	27,4%	40,9%	22,3%	7,4%	2%	M = 2 $\chi^2=171,057$ p < 0,001
20α)Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αξιόπιστες;	1,3%	24,2%	52,2%	20,3%	2,1%	M = 3 $\chi^2=332,182$ p < 0,001
20β)Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αντικειμενικές;	0,3%	10,7%	38,1%	43,4%	7,5%	M = 4 $\chi^2=281,062$ p < 0,001
21)Πόσο συχνά βρίσκετε στα ΜΚΔ κάποια πολιτική είδηση που σας ενδιαφέρει;	7,5%	37,9%	41,3%	11,7%	1,6%	M = 3 $\chi^2=257,844$ p < 0,001

Όπου πάντα=1, ποτέ=5

Η πλειοψηφία του δείγματος παρακολουθεί πολύ συχνά τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ (40,9%), θεωρεί ότι οι ειδήσεις που διαβάζει στα ΜΚΔ, όσον αφορά στην πολιτική ενημέρωση, είναι συχνά αξιόπιστες (52,2%) και σπάνια αντικειμενικές (43,4%), ενώ το 41,3% δήλωσε ότι βρίσκει συχνά στα ΜΚΔ ενδιαφέρουσες πολιτικές ειδήσεις.

Πίνακας 15

	Συμμετέχω πολύ περισσότερο	Συμμετέχω περισσότερο	Συμμετέχω το ίδιο	Συμμετέχω λιγότερο	Συμμετέχω πολύ λιγότερο	Διάμεσος (median), χ^2 , p
23) Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι έχει μεταβληθεί η συχνότητα με την οποία συμμετέχετε σε πολιτικές συζητήσεις στα ΜΚΔ, από την εγγραφή σας μέχρι σήμερα;	9,7%	25,3%	42,5%	10,2%	12,3%	M = 3 $\chi^2=155,100$ p < 0,001
	Πολύ μεγαλύτερη	Μεγαλύτερη	Το ίδιο	Μικρότερη	Πολύ μικρότερη	Διάμεσος (median), χ^2 , p
24α) Νιώθετε μεγαλύτερη ελευθερία να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	4,5%	10,7%	53,9%	14,9%	16%	M = 3 $\chi^2=290,461$ p < 0,001
24β) Νιώθετε μεγαλύτερη ασφάλεια να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	1,1%	11%	44,2%	20,1%	23,6%	M = 3 $\chi^2=193,903$ p < 0,001

Όπου συμμετέχω πολύ περισσότερο = 1, συμμετέχω πολύ λιγότερο=5

Όπου πολύ μεγαλύτερη=1, πολύ μικρότερη =5

Το 42,5% του δείγματος συμμετέχει στον ίδιο βαθμό σε πολιτικές συζητήσεις, από την εγγραφή του στα ΜΚΔ μέχρι σήμερα. Τον ίδιο βαθμό ελευθερίας (53,9%) και ασφάλειας (44,2%) νιώθει επίσης η

πλειονότητα των συμμετεχόντων ως προς την εκφορά πολιτικής άποψης στα ΜΚΔ σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση.

Πίνακας 16: Παρουσία σε δράση-διαμαρτυρία που ανακοινώθηκε από τα ΜΚΔ και είχε δηλωθεί συμμετοχή (attend)

	Συχνότητα %	Συχνότητα % δείγματος που δηλώνει συμμετοχή
Πάντα	5,9	9,9
Πολύ συχνά	13,1	22,1
Συχνά	21,4	36,0
Σπάνια	16,9	28,4
Ποτέ	2,1	3,6
Δεν δηλώνω ποτέ συμμετοχή (attend)	40,5	-
Σύνολο	100,0	100,0

Σε ποσοστό 40,5% οι συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα ανέφεραν ότι δεν δηλώνουν ποτέ συμμετοχή (attend) σε κάποια δράση - διαμαρτυρία στα ΜΚΔ. Από τους χρήστες που δηλώνουν συμμετοχή σε δράσεις – διαμαρτυρίες το 36% δήλωσε ότι στην πραγματικότητα παρευρίσκεται συχνά σε αυτές ($m=3$, $\chi^2 = 77,955$, $p < 0,001$).

Πίνακας 17: Η ύπαρξη διαφοράς ως προς το ποιο κόμμα κυβερνά

	Συχνότητα	Συχνότητα %
1(δεν έχει καμία διαφορά)	21	5,9
2	48	13,5
3	68	19,1
4	116	32,6
5(έχει μεγάλη διαφορά)	103	28,9
Σύνολο	356	100,0

Το 32% του δείγματος ισχυρίζεται ότι θεωρεί πως υπάρχει διαφορά ως προς το ποιο κόμμα κυβερνά (m=4, $\chi^2 = 85,489$, $p < 0,001$).

Πίνακας 18: Ιδεολογική κλίμακα Αριστεράς - Δεξιάς

	Συχνότητα	Συχνότητα %	Συχνότητα %
Αριστερά	97	27,6	37,6
Κεντροαριστερά	85	24,1	32,9
Κέντρο	36	10,2	14,0
Κεντροδεξιά	23	6,5	8,9
Δεξιά	15	4,3	5,8
Ακροδεξιά	2	0,6	0,8
Όλα αυτά δεν σημαίνουν τίποτα	94	26,7	-
Σύνολο	352	100,0	100,0

Η διάμεσος τάξη στον ιδεολογικό άξονα Αριστεράς – Δεξιάς, εάν αφαιρέσουμε την κατηγορία «όλα αυτά δεν σημαίνουν τίποτα» είναι η κεντροαριστερά με ποσοστό 32,9% (m= 2, $\chi^2 = 176,605$, $p < 0,001$). Όσον αφορά την κατηγορία αυτή, το 26,7% που δίνει ως απάντηση στην ερώτηση ιδεολογικής αυτοτοποθέτησης «όλα αυτά δεν σημαίνουν τίποτα» είναι ένα σημαντικά υψηλό ποσοστό.

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται συστηματική έρευνα του συνόλου των απαντήσεων των ατόμων του δείγματος σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, δηλαδή το φύλο, την ηλικία, την επαγγελματική κατάσταση, το επίπεδο σπουδών, την οικογενειακή κατάσταση και τον τόπο διαμονής. Σε κάθε μια εκ των 6 κατηγοριών, η μηδενική υπόθεση θεωρεί ότι δεν υπάρχει διαφορά. Όπου υπάρχει διαφορά (απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης) προχωρούμε σε περαιτέρω διερεύνηση αυτής με post hoc ανάλυση.

ΦΥΛΟ

Από τη διενέργεια συσχετίσεων, όσον αφορά στο φύλο, προέκυψε ότι οι γυναίκες τείνουν να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στα ΜΚΔ στην καθημερινότητά τους (από 60 έως 90 λεπτά) σε σχέση με τους άνδρες (από 30 έως 60 λεπτά). Επίσης, οι άνδρες παρουσιάζουν υψηλότερο αίσθημα πολιτικής επάρκειας, καθώς τείνουν να συμφωνούν ότι έχουν τις ικανότητες για να συμμετέχουν στην πολιτική και ότι είναι καλύτερα ενημερωμένοι από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση, σε αντίθεση με τις γυναίκες οι οποίες παρουσιάζουν μία πιο ουδέτερη στάση (ούτε συμφωνώ – ούτε διαφωνώ). Όσον αφορά στη φράση «Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα», η οποία υποδηλώνει έλλειψη κοινωνικής εμπιστοσύνης, οι άνδρες τείνουν να συμφωνούν περισσότερο από τις γυναίκες, παρουσιάζοντας, όμως, μικρή απόκλιση.

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

Σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες του δείγματος το Facebook αναδεικνύεται ως η πρώτη επιλογή των χρηστών μεταξύ όλων των ΜΚΔ, όσον αφορά στην πολιτική τους ενημέρωση. Από τον στατιστικό έλεγχο του δείγματος προέκυψε, επίσης, ότι από τα 25 έτη και άνω, όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο αυξάνεται και η ελευθερία που νιώθουν οι χρήστες να εκφέρουν μία πολιτική άποψη στα ΜΚΔ σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση. Η ηλικιακή κατηγορία που συμφωνεί περισσότερο με τη φράση «Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα» είναι η 18-24 (m=4,1), ενώ στον αντίποδα βρίσκονται οι ηλικίες από 55 έως 64 ετών (m=5,6), γεγονός που σημαίνει ότι το έλλειμμα κοινωνικής εμπιστοσύνης είναι μεγαλύτερο στις μικρότερες ηλικίες.

Στις ηλικίες από 25 έως 64 ετών όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο αυξάνεται και η πιθανότητα συμμετοχής σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας, για την οποία οι χρήστες ενημερώθηκαν από τα ΜΚΔ. Αυτό το εύρημα θα μπορούσε να υποδηλώνει ότι ο τρόπος που αντιλαμβάνονται οι μεγαλύτερες ηλικίες τον ψηφιακό κόσμο δεν διαφέρει από τον τρόπο που προσλαμβάνουν τον πραγματικό κόσμο. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι οι ηλικίες 18-24 παρουσιάζουν τις μικρότερες πιθανότητες συμμετοχής σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας, για την οποία ενημερώθηκαν από τα ΜΚΔ (m= 3,4) και τη μεγαλύτερη συχνότητα συμμετοχής σε πολιτική

διαμαρτυρία, για την οποία δεν ενημερώθηκαν από τα ΜΚΔ ($m= 3,87$). Ωστόσο, μία πιθανή ερμηνεία είναι ότι, καθώς η πλειοψηφία της συγκεκριμένης ηλικιακής κατηγορίας είναι φοιτητές, ενημερώνονται από τις φοιτητικές παρατάξεις της εκάστοτε σχολής.

Όσο αυξάνεται η ηλικιακή κατηγορία τόσο αυξάνεται και η διαφορά που νιώθουν οι χρήστες ως προς το ποιο κόμμα κυβερνά. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το ότι το 18,1% των ατόμων του δείγματος από 18 έως 24 ετών, δήλωσε ότι ενημερώνεται αλλά δεν ψηφίζει, μπορεί να οφείλεται στην απογοήτευση και την απαξίωση των νέων ως προς το πολιτικό σκηνικό, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Τέλος τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής σε κάποιο κόμμα στο παρελθόν εντοπίζονται στις ηλικίες των 45 ετών και άνω.

ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΠΟΥΔΩΝ

Όσο μεγαλύτερο είναι το επίπεδο σπουδών ενός χρήστη τόσο αυξάνεται και η συχνότητα χρήσης του διαδικτύου για προσωπικούς λόγους, όπως και η χρήση ορισμένων διαδικτυακών μέσων πέραν των ΜΚΔ. Πιο συγκεκριμένα παρατηρείται αύξηση στη χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, των διαδικτυακών αγορών και των Instant messaging (IM). Επιπλέον, όσο αυξάνεται το επίπεδο σπουδών ενός ατόμου τόσο τείνει να αναζητά, στα ΜΚΔ, θέματα που σχετίζονται με την πολιτική.

Όσον αφορά στις αναδημοσιεύσεις στα ΜΚΔ, παρατηρείται αύξησή τους όσο αυξάνει και το επίπεδο σπουδών ενός χρήστη, γεγονός που σημαίνει ότι η ενεργητικότερη παρουσία των χρηστών στα ΜΚΔ συναρτάται με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο.

Όσον αφορά στο βαθμό που οι ερωτηθέντες/θείσες συμφωνούν ή διαφωνούν με τις φράσεις «Θεωρώ ότι έχω τις ικανότητες για να συμμετέχω στην πολιτική», «Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση» και «Αισθάνομαι ότι κατανοώ καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα» παρατηρείται ότι και στις τρεις περιπτώσεις η συμφωνία με τις φράσεις αυξάνεται όσο μεγαλώνει το εκπαιδευτικό επίπεδο ενός ατόμου. Συνεπώς το αίσθημα της πολιτικής επάρκειας (political efficacy) ενός ατόμου-χρήστη των ΜΚΔ βρίσκεται σε συνάρτηση με το εκπαιδευτικό του επίπεδο.

ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Βάσει της στατιστικής ανάλυσης ο τόπος κατοικίας ενός ατόμου συνδέεται με το χώρο που το άτομο επιλέγει να χρησιμοποιεί κυρίως το διαδίκτυο. Πιο συγκεκριμένα η μεγαλύτερη διαφορά παρατηρείται στα άτομα που απάντησαν στην έρευνα και διαμένουν στο εξωτερικό σε σχέση με τους κατοίκους της Ελλάδας. Οι κάτοικοι εξωτερικού χρησιμοποιούν κατά κύριο λόγο το διαδίκτυο στο σπίτι τους (57,8%) αλλά διαφοροποιούνται από τους κατοίκους της Ελλάδας καθώς παρουσιάζουν ένα αντίστοιχα μεγάλο ποσοστό χρήσης διαδικτύου στην εργασία/πανεπιστήμιο (40%). Αντιθέτως στην Ελλάδα η πλειοψηφία του πληθυσμού επιλέγει να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο

στο σπίτι με ποσοστά 81,4% για τα αστικά κέντρα άνω των 100.000 κατοίκων, 90,4% για τα αστικά κέντρα κάτω των 100.000 κατοίκων και 87,5% για αγροτικές περιοχές, ενώ στην εργασία ή στο πανεπιστήμιο το χρησιμοποιούν το 17,2%, 9,6% και 12,5% αντιστοίχως.

Στατιστικά σημαντική διαφορά εντοπίστηκε και στη χρήση των Instant messaging (IM). Πιο εκτεταμένη χρήση κάνουν οι κάτοικοι εξωτερικού ($m=2,4$). Όσον αφορά στην Ελλάδα όσο μικρότερος είναι ο πληθυσμός μιας περιοχής (μεταξύ των κατηγοριών) τόσο λιγότερο επιλέγουν οι κάτοικοι να χρησιμοποιούν υπηρεσίες Instant messaging (IM). Στις αγροτικές περιοχές, μάλιστα, οι κάτοικοι χρησιμοποιούν υπηρεσίες Instant messaging (IM) από σπάνια έως ποτέ ($m=4,2$).

Το μεγαλύτερο ποσοστό αποχής από τις εθνικές εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015 εμφανίζουν οι κάτοικοι εξωτερικού (69%) και ακολουθούν οι κάτοικοι αγροτικών περιοχών (38,5%)

Η παρακάτω ανάλυση αφορά το σύνολο των ατόμων ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας ή άλλων δημογραφικών χαρακτηριστικών όπως αυτά αναλύθηκαν εκτενώς παραπάνω.

Τα άτομα του δείγματος, τα οποία δήλωσαν ότι παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ και ότι αναζητούν στα ΜΚΔ θεματικές που σχετίζονται με την πολιτική, εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα εμπιστοσύνης, ως προς τα ΜΚΔ, σε σχέση με τους χρήστες που δεν παρακολουθούν τα πολιτικά τεκταινόμενα από τα ΜΚΔ, ούτε αναζητούν σε αυτά θεματικές που αφορούν πολιτικά ζητήματα. Η συγκεκριμένη διαπίστωση προκύπτει από το γεγονός ότι τείνουν να χαρακτηρίζουν τις πολιτικές ειδήσεις που διαβάζουν, σε αυτά, ως αξιόπιστες και αντικειμενικές, όπως επίσης και από το μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας και ασφάλειας, που νιώθουν να εκφέρουν μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση. Βρίσκοντας, μάλιστα, στα ΜΚΔ, με μεγαλύτερη συχνότητα πολιτικές ειδήσεις που τους ενδιαφέρουν. Μία πιθανή ερμηνεία του ευρήματος είναι ότι όσο αυξάνεται η χρήση των ΜΚΔ από ένα χρήστη, τόσο αυξάνεται και η αυτοπεποίθησή του, ως προς το να εκφέρει μία πολιτική άποψη σε μία δημόσια κοινωνική πλατφόρμα, όπως επίσης και η ικανότητα του να αναζητά και να αξιολογεί μία είδηση στα ΜΚΔ. Όσον αφορά στη συχνότητα με την οποία οι χρήστες βρίσκουν μία πολιτική είδηση που τους ενδιαφέρει, στα ΜΚΔ, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και τα ίδια τα ΜΚΔ, τα οποία εμφανίζουν, εξατομικευμένες, προτεινόμενες ειδήσεις και θεματικές ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις αναζητήσεις του εκάστοτε χρήστη.

Από τη διενέργεια συσχετίσεων προέκυψε, επίσης, άμεση συνάρτηση της αίσθησης πολιτικής επάρκειας με τη χρήση των ΜΚΔ. Πιο συγκεκριμένα, όσο πιο συχνά παρακολουθεί ένας χρήστης τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ και όσο πιο συχνά αναζητά, στα ΜΚΔ, θεματικές που σχετίζονται με την πολιτική, τόσο τείνει να συμφωνεί περισσότερο με τις φράσεις «Θεωρώ ότι έχω τις ικανότητες για να συμμετέχω στην πολιτική», «Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση» και «Αισθάνομαι ότι κατανοώ

καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα». Επιπροσθέτως, οι συγκεκριμένοι χρήστες εμφανίζουν υψηλότερη κοινωνική εμπιστοσύνη και έχουν αίσθηση κοινωνικής αλληλεγγύης είτε διαφωνώντας με τις φράσεις «Πρέπει να είσαι πάντα προσεκτικός με τους ανθρώπους» και «Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα» είτε συμφωνώντας ότι «Οι άνθρωποι κυρίως βοηθάνε τους άλλους». Τέλος, τα άτομα που αναζητούν στα ΜΚΔ θεματικές που σχετίζονται με την πολιτική, εντοπίζουν μεγαλύτερες διαφορές ως προς το ποιο κόμμα κυβερνά, γεγονός το οποίο μπορεί να οφείλεται στην εντονότερη ενασχόλησή τους με την πολιτική εν γένει.

Οι χρήστες των ΜΚΔ που χαρακτηρίζουν τις πληροφορίες των ΜΚΔ ως **αξιόπιστες** τείνουν να εμφανίζουν υψηλότερο αίσθημα πολιτικής επάρκειας, καθώς θεωρούν ότι είναι καλύτερα ενημερωμένοι από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση, ενώ παράλληλα θεωρούν ότι έχει διαφορά ποιο κόμμα κυβερνά. Παρουσιάζουν, επίσης, υψηλότερη κοινωνική εμπιστοσύνη και έχουν αίσθηση κοινωνικής αλληλεγγύης, διαφωνώντας με τις φράσεις «Πρέπει να είσαι πάντα προσεκτικός με τους ανθρώπους» και «Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα». Όσο πιο συχνά ένα άτομο/χρήστης θεωρεί ότι οι ειδήσεις που διαβάζει στα ΜΚΔ, για την πολιτική του ενημέρωση, είναι **αξιόπιστες** και **αντικειμενικές** τόσο αυξάνεται και η εμπιστοσύνη του απέναντι στις ανθρώπινες σχέσεις καθώς συμφωνεί με τη φράση «Οι άνθρωποι κυρίως βοηθάνε τους άλλους».

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ευρήματα σε σχέση με την αυτοτοποθέτηση των χρηστών στην κλίμακα Αριστεράς – Δεξιάς σε συνάρτηση με τη χρήση των ΜΚΔ. Όσο πιο δεξιά αυτοτοποθετείται ένα άτομο από το δείγμα, τόσο πιο πιθανό είναι να νιώθει μεγαλύτερη ελευθερία και ασφάλεια να εκφέρει μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση. Εμφανίζοντας, επίσης, χαμηλότερα επίπεδα κοινωνικής εμπιστοσύνης και αίσθηση κοινωνικής αλληλεγγύης, συμφωνώντας σε μεγαλύτερο βαθμό με τις φράσεις «Πρέπει να είσαι πάντα προσεκτικός με τους ανθρώπους» και «Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα». Τέλος, θεωρεί ότι δεν υφίσταται τόσο μεγάλη διαφορά ως προς το ποιο κόμμα κυβερνά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετασθεί εάν τα ΜΚΔ ασκούν επιρροή (και αν ναι σε ποιο βαθμό) στην πολιτική συμπεριφορά των χρηστών. Η έρευνα σχεδιάστηκε με γνώμονα δύο άξονες. Τη θεωρητική ανάλυση και τη συλλογή πρωτογενών δεδομένων.

Η θεωρητική ανάλυση προέκυψε μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης αντίστοιχων ξενόγλωσσων ερευνών. Υπήρξε εκτενής αναφορά της διάστασης που έχουν λάβει τα ΜΚΔ στην καθημερινότητα των ανθρώπων σε διεθνή κλίμακα. Επίσης παρατέθηκαν οι ορισμοί των βασικών εννοιών της έρευνας, οι οποίοι είναι τα ΜΚΔ, η πολιτική συμπεριφορά και τα κοινωνικά κινήματα – διαμαρτυρίες.

Ο δεύτερος άξονας, δηλαδή η πρωτογενής συλλογή δεδομένων, βασίστηκε στο διαδικτυακό δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο κατασκευάστηκε αποκλειστικά για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας και εν συνεχεία αναρτήθηκε σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Μέσω της συλλογής δεδομένων δίνεται η δυνατότητα απόρριψης ή μη των υποθέσεων εργασίας και των ερευνητικών ερωτημάτων, βάσει των οποίων σχεδιάστηκε η έρευνα.

Πιο συγκεκριμένα η έρευνα διήρκησε τρεις εβδομάδες, από 27/04/2015 έως τις 17/05/2015, και συμμετείχαν 407 χρήστες ΜΚΔ, εκ των οποίων το 41,7% ήταν άνδρες και το 58,3% γυναίκες. Το ηλικιακό φάσμα που καλύπτεται ορίστηκε από τα δεκαοκτώ έτη και άνω. Οι δύο ηλικιακές κατηγορίες που κυριαρχούν στο δείγμα είναι από 25 έως 34 ετών με ποσοστό 48,4% και από 18 έως 24 ετών με ποσοστό 22,4%. Όσον αφορά στην επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων η πλειοψηφία είναι φοιτητές με ποσοστό 26%, ενώ ακολουθούν οι ιδιωτικοί υπάλληλοι (25,1%) και οι ελεύθεροι επαγγελματίες (22,4%). Το 70,6% του δείγματος είναι κάτοχος πανεπιστημιακού τίτλου, ενώ το 20,5% είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το 41,6% είναι άγαμοι και το 25,9% βρίσκεται σε σχέση. Τέλος το 72,2% του δείγματος κατοικεί στην Ελλάδα σε αστικό κέντρο άνω των 100.000 κατοίκων.

• Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα το οποίο εξετάστηκε είναι το **κατά πόσο τα ΜΚΔ αποτελούν χώρο πολιτικής δραστηριότητας**. Τα ευρήματα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση σε συνάρτηση με την πρωτογενή συλλογή δεδομένων, οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι τα ΜΚΔ αποτελούν έναν αναπτυσσόμενο χώρο πολιτικής δραστηριότητας. Αφετηρία αποτέλεσε η προεκλογική εκστρατεία του Ομπάμα, κατά τη διάρκεια των προεδρικών εκλογών της Αμερικής, το 2008. Ο Ομπάμα αναγνωρίζοντας την ανάγκη προσαρμογής σε μία νέα τεχνολογικά εποχή, χρησιμοποίησε τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως πολιτικό εργαλείο, γεγονός το οποίο λειτούργησε καθοριστικά στην προσέγγιση ψηφοφόρων νεαρής ηλικίας και περιθωριοποιημένων ομάδων. Η εκτεταμένη χρήση των ΜΚΔ συντέλεσε στην ανέξοδη και μαζική προβολή του, ενισχύοντας, παράλληλα, οικονομικά την εκστρατεία του μέσα, κυρίως, από μικρές δωρεές χρηστών.

Εν συνεχεία, οι κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας που ακολούθησαν (Αραβική Άνοιξη, Αγανακτισμένοι, Occupy, OWS κ.α.) ενίσχυσαν τον πολιτικό χαρακτήρα των ΜΚΔ. Τα ΜΚΔ αποδείχθηκαν καίριας σημασίας για τη διάχυση πληροφοριών, την ενημέρωση και την οργάνωση των πολιτών, καθώς επίσης και για την προβολή των διαμαρτυριών.

Αναγνωρίζοντας τις διαστάσεις που έχουν λάβει τα ΜΚΔ στην πολιτική κινητοποίηση και ενημέρωση των πολιτών, οι Έλληνες πολιτικοί, ακολουθώντας το παράδειγμα του Ομπάμα, αναμείχθηκαν με τα ΜΚΔ, δημιουργώντας λογαριασμούς (στα ΜΚΔ), αποκτώντας, μάλιστα, ιδιαίτερα ενεργό ρόλο, στην πλειοψηφία τους, σε διαδικτυακές πολιτικές συζητήσεις με πολίτες.

Τα αποτελέσματα της πρωτογενούς συλλογής δεδομένων, μέσω διαδικτυακής έρευνας, επιβεβαιώνουν τη βιβλιογραφική έρευνα, ως προς την πολιτική διάσταση που έχουν λάβει τα ΜΚΔ. Στο ερώτημα «Ποια είναι η κύρια πηγή ενημέρωσής σας;» το 22,6% του δείγματος δήλωσε τα ΜΚΔ, κατατάσσοντάς τα στη δεύτερη θέση προτίμησης. Η πλειοψηφία των χρηστών (του δείγματος) χρησιμοποιεί τα ΜΚΔ για αναζήτηση πληροφοριών που σχετίζονται με την πολιτική (72,6%). Το 84,4% δήλωσε ότι ενημερώνεται για μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας μέσω των ΜΚΔ, ενώ το 41,3% δήλωσε ότι βρίσκει συχνά στα ΜΚΔ πολιτικές ειδήσεις που τον ενδιαφέρουν. Τέλος το 40,9% παρακολουθεί πολύ συχνά τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ.

• Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα το οποίο τέθηκε ήταν **εάν τα ΜΚΔ επηρεάζουν την πολιτική συμπεριφορά των χρηστών (των ΜΚΔ)**.

Τα ΜΚΔ επιτρέπουν την άμεση επικοινωνία μεταξύ πολιτικών προσώπων ή και πολιτικών φορέων με τους πολίτες, καθιστώντας την πολιτική επικοινωνία αμφίδρομη. Οι νέοι όροι πολιτικής επικοινωνίας που εισήγαγαν τα ΜΚΔ, διευκόλυναν την πολιτική αντιπαράθεση και την πολιτική συμμετοχή των πολιτών, καταργώντας παράλληλα την χωρική και χρονική απόσταση, καθώς την ίδια στιγμή είναι δυνατή η πληροφόρηση και η επικοινωνία ατόμων, τα οποία βρίσκονται σε διαφορετικές πόλεις ή ακόμα και χώρες.

Κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης (στην Αίγυπτο) ο βασικός τρόπος ενημέρωσης των πολιτών για τις διαδηλώσεις ήταν μέσω διαπροσωπικών μηνυμάτων στο Facebook. Παρατηρήθηκε, επίσης, ότι οι χρήστες των ΜΚΔ είχαν περισσότερες πιθανότητες να παραστούν (και μάλιστα από την πρώτη μέρα) στις συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, σε σχέση με τους μη χρήστες (Albacete, Theocharis, Lowe & Deth, 03/2013, σ. 6,23).

Τα ΜΚΔ έδωσαν τη δυνατότητα συμμετοχής, όλων των ατόμων, στο συντονισμό και στην οργάνωση μίας πολιτικής δράσης, καθώς προάγουν την οριζόντια και ευέλικτη οργανωτική μορφή. Επιπροσθέτως, οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης επιτρέπουν τη συμμετοχή σε ένα μεγάλο ποσοστό ατόμων, τα οποία δεν πρόσκεινται σε κάποιο κόμμα ή οργάνωση αλλά είναι ιδεολογικά και πολιτικά αφυπνισμένοι (Theocharis, Lowe, Deth & Albacete, 02/2013, σ.2-3). Τέλος βασικό

γνώρισμα όλων των κινηματικών δράσεων που στηρίχθηκαν στα ΜΚΔ, ήταν η χρήση των ΜΚΔ από πολίτες και πρακτορεία ενημέρωσης, όσον αφορά στη ζωντανή ενημέρωση και στη διάδοση των πληροφοριών, που σχετίζονταν με τις κινητοποιήσεις, σε εξαιρετικά χαμηλό κόστος.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα της δικής μας έρευνας, αυτή κατέδειξε ότι η επιρροή των ΜΚΔ στην πολιτική συμπεριφορά των χρηστών διαφαίνεται κυρίως μέσα από την αλλαγή που επήλθε στην πολιτική τους ενημέρωση. Το 84,4% του δείγματος δήλωσε ότι ενημερώνεται μέσω των ΜΚΔ για τις μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας, ενώ κατατάσσει στη δεύτερη θέση τα ΜΚΔ (με ποσοστό 22,6%) στο ερώτημα «ποια είναι η κύρια πηγή ενημέρωσής σας». Σημειώνεται επίσης ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων νιώθει τον ίδιο βαθμό ελευθερίας (53,9%) και ασφάλειας (44,2%) ως προς την εκφορά πολιτικής άποψης στα ΜΚΔ σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση. Τέλος το 25,3% και το 9,7% του δείγματος συμμετέχει αντιστοίχως περισσότερο και πολύ περισσότερο σε πολιτικές συζητήσεις (στα ΜΚΔ) από την εγγραφή τους στα ΜΚΔ μέχρι σήμερα.

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης επιβεβαιώνεται η υπόθεση εργασίας ότι **οι νέοι άνθρωποι χρησιμοποιούν πολύ περισσότερο τα ΜΚΔ για να ενημερώνονται για τις πολιτικές εξελίξεις και τις διαμαρτυρίες, σε σχέση με τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας**. Αρχικώς, η καινοτομία του Ομπάμα, να στηρίζει την προεκλογική του εκστρατεία στα ΜΚΔ, θεωρήθηκε κρίσιμης σημασίας για τη νίκη του, καθώς κατάφερε να προσεγγίσει, εκτός από τις περιθωριοποιημένες ομάδες και τους ψηφοφόρους νεαρής ηλικίας (Johnson & Kaye, 2014, Ratkiewicz, 2011).

Η στρατηγική του Ομπάμα συνδέεται με την παρατήρηση, ότι η έκταση της χρήσης των ΜΚΔ για την πολιτική ενημέρωση, εξαρτάται άμεσα από την ηλικιακή κατηγορία που ανήκουν οι χρήστες (Tarhan, 2014, σ. 847). Στις ΗΠΑ η πλειοψηφία των ατόμων, τα οποία γεννήθηκαν από το 1981 μέχρι το 1996 χρησιμοποιεί το Facebook, για την ενημέρωσή του σε θέματα πολιτικής, ενώ αντιμετωπίζει καχύποπτα τις ειδήσεις που προβάλλονται στην τηλεόραση. Από την άλλη πλευρά τα άτομα που γεννήθηκαν από το 1946 μέχρι το 1964 αναδεικνύουν ως την κορυφαία πηγή ενημέρωσης για πολιτικά και κυβερνητικά ζητήματα, την τηλεόραση, δείχνοντας ελάχιστη εμπιστοσύνη στο Facebook. Η ενδιαμέση γενιά (τα άτομα που γεννήθηκαν από το 1965 μέχρι το 1980) φαίνεται να γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στις δύο προηγούμενες γενιές, καθώς επιλέγει το Facebook αλλά με ελάχιστη απόκλιση από την τηλεόραση (Mitchell, Gottfried & Matsa, 2015).

Ωστόσο, το γεγονός αυτό μπορεί να συνδέεται και με τη συχνότητα χρήσης των ΜΚΔ, εν γένει, ανάλογα με την ηλικιακή κατηγορία. Κάθε μέρα ή σχεδόν κάθε μέρα επισκέπτεται τα ΜΚΔ, το 75% των νέων που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15 – 24, το 50% των ατόμων από 25 έως 39 ετών, το 27% της κατηγορίας 40 – 54 ενώ μόλις το 8% των ατόμων ηλικίας 55 ετών και άνω (Standard Eurobarometer 82, 2014, σ. 18).

Τα αποτελέσματά μας, ωστόσο, από τον στατιστικό έλεγχο του δείγματος έρχονται σε αντίθεση με τη βιβλιογραφία, καθώς, προέκυψε ότι από τα 25 έτη και άνω όσο αυξάνεται η ηλικία, τόσο αυξάνεται και η ελευθερία που νιώθουν οι χρήστες να εκφέρουν μία πολιτική άποψη στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση. Στις ηλικίες από 25 έως 64 ετών όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο αυξάνεται και η πιθανότητα συμμετοχής σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας, για την οποία οι χρήστες ενημερώθηκαν από τα ΜΚΔ, ενώ εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι οι ηλικίες 18-24 (m= 3,4) παρουσιάζουν τις μικρότερες πιθανότητες συμμετοχής σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κατηγορίες. Όλες οι ηλικιακές κατηγορίες έχουν συμμετάσχει από αρκετές μέχρι πολλές φορές σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας, για την οποία δεν ενημερώθηκαν από τα ΜΚΔ, ωστόσο η κατηγορία η οποία παρουσιάζει τη μεγαλύτερη συχνότητα συμμετοχής είναι η 18-24 (m= 3,87). Τα συγκεκριμένα ευρήματα θα μπορούσαν να υποδηλώνουν, καταρχάς, ότι ο τρόπος που αντιλαμβάνονται οι μεγαλύτερες ηλικίες τον ψηφιακό κόσμο δεν διαφέρει από τον τρόπο που προσλαμβάνουν τον πραγματικό κόσμο. Επίσης, καθώς η πλειοψηφία της ηλικιακής κατηγορίας 18 – 24 αποτελείται από φοιτητές, είναι πιθανό να επιλέγουν να ενημερώνονται από τις φοιτητικές πολιτικές παρατάξεις του εκάστοτε πανεπιστημίου.

Ωστόσο αν λάβουμε υπόψιν και κάποια επιπλέον ευρήματα της έρευνας, μπορεί να αποδοθεί μία πιο ξεκάθαρη εικόνα. Το 18,1% των ατόμων του δείγματος από 18 έως 24 ετών, δήλωσε ότι ενημερώνεται αλλά δεν ψηφίζει, σε συνάρτηση με το ότι όσο αυξάνεται η ηλικιακή κατηγορία τόσο αυξάνεται και η διαφορά που νιώθουν οι χρήστες ως προς το ποιο κόμμα κυβερνά, υποδηλώνουν απαξίωση των νέων ως προς το πολιτικό σκηνικό. Σε συνδυασμό, μάλιστα, με το έλλειμμα κοινωνικής εμπιστοσύνης, το οποίο εμφανίζεται υψηλότερο στις μικρότερες ηλικίες²¹, παρατηρείται μία συνολικότερη απογοήτευση των νέων απέναντι στο υπάρχον πολιτικό και κοινωνικό σύστημα. Το γεγονός αυτό είναι πιθανόν να προκύπτει από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζει, τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα.

Η βαθύτερη οικονομική κρίση της Ελλάδας, σε σχέση με τα υπόλοιπα δυτικά κράτη, και η αδυναμία διαχείρισής της από τους εκάστοτε κομματικούς χειρισμούς ενδέχεται να κατευθύνει τους νέους προς πιο ριζοσπαστικές επιλογές όσον αφορά στην ενημέρωσή τους για πολιτικά ζητήματα. Αν συνυπολογίσουμε και την ιδιαιτερότητα των ελληνικών πανεπιστημίων, με την ύπαρξη πολιτικών παρατάξεων (εναλλακτική μορφή ενημέρωσης), μπορούμε να ερμηνεύσουμε και την απόσταση των αποτελεσμάτων από τη βιβλιογραφία²².

Οι ακόλουθες υποθέσεις εργασίας «οι χρήστες που βρίσκουν πιο συχνά ειδήσεις που τους ενδιαφέρουν στα ΜΚΔ κρίνουν ως πιο αξιόπιστες και αντικειμενικές τις ειδήσεις που διαβάζουν στα ΜΚΔ» και «Οι άνθρωποι που παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ τείνουν

²¹ Η ηλικιακή κατηγορία από 18 έως 24 ετών, συμφωνεί περισσότερο με τη φράση «Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα» (m=4,1), ενώ στον αντίποδα βρίσκονται οι ηλικίες από 55 έως 64 ετών (m=5,6).

²² Η παρούσα έρευνα βασίζεται σε ξενόγλωσση βιβλιογραφία.

να χαρακτηρίζουν τις ειδήσεις που διαβάζουν στα ΜΚΔ ως πιο αξιόπιστες και πιο αντικειμενικές σε σχέση με αυτούς που δεν παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ» επιβεβαιώνονται από τη βιβλιογραφία.

Πιο συγκεκριμένα, ο χαμηλός βαθμός αξιοπιστίας που αποδίδεται στα ΜΚΔ και στις πολιτικές ειδήσεις που αναρτώνται σε αυτά, από έναν αριθμό χρηστών, μπορεί να συνδέεται με τα χαμηλά επίπεδα χρήσης των ΜΚΔ, από τους συγκεκριμένους χρήστες, ως πηγή πολιτικής πληροφόρησης (Johnson & Kaye, 2014, σ. 961). Οι τακτικοί χρήστες των ΜΚΔ αποδίδουν μεγαλύτερη αξιοπιστία στις ειδήσεις που διαβάζουν στα ΜΚΔ. Μία ερμηνεία του γεγονότος είναι ότι εμφανίζονται πιο έμπειροι ως προς την αξιολόγηση πληροφοριών και πηγών σε σχέση με τους περιστασιακούς χρήστες. Η αξιοπιστία έχει αναγνωριστεί προ πολλού ως μία ανεξάρτητη μεταβλητή σε σχέση με τις πηγές πληροφόρησης.

Ο βαθμός ελέγχου της αξιοπιστίας μιας δημοσίευσης ή μιας σελίδας εξαρτάται άμεσα από την ικανότητα των χρηστών να τα αξιολογήσουν (π.χ. η προσωπική ικανότητα κρίσης αλλά και το επίπεδο τριβής τους με το διαδίκτυο) και από την «κινητοποίησή τους ώστε να διασφαλίσουν ότι οι πληροφορίες που λαμβάνουν είναι ακριβείς και αξιόπιστες» (Johnson & Kaye, 2014, σ. 958). Οι χρήστες που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, κατά κύριο λόγο, για την ψυχαγωγία τους, τείνουν να εμφανίζουν μία ελλιπή ικανότητα αξιολόγησης, καθώς βασίζονται στα επιφανειακά χαρακτηριστικά ενός ιστότοπου (όπως η εμφάνιση), εν αντιθέσει με τα άτομα τα οποία έχουν ισχυρά κίνητρα λήψης έγκυρων πληροφοριών.

Από τη διενέργεια συσχετίσεων (από τα ευρήματα της διαδικτυακής έρευνας) προέκυψε ότι όσο πιο συχνά βρίσκει ένα άτομο, στα ΜΚΔ, κάποια πολιτική είδηση που τον ενδιαφέρει, τόσο περισσότερο έχει την τάση να χαρακτηρίζει τις πολιτικές ειδήσεις που διαβάζει στα ΜΚΔ ως αξιόπιστες και αντικειμενικές, νιώθει μεγαλύτερη ελευθερία και ασφάλεια να εκφέρει μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση. Επιπροσθέτως εμφανίζει υψηλότερο αίσθημα πολιτικής επάρκειας, καθώς θεωρεί ότι έχει τις ικανότητες να συμμετέχει στην πολιτική, ότι είναι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση και ότι κατανοεί καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα.

Επίσης, όσο πιο συχνά παρακολουθεί ένας χρήστης τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ, τόσο πιο συχνά τείνει να χαρακτηρίζει τις πολιτικές ειδήσεις που διαβάζει στα ΜΚΔ ως αξιόπιστες και αντικειμενικές, να βρίσκει στα ΜΚΔ κάποια πολιτική είδηση που τον ενδιαφέρει, να συμμετέχει περισσότερο σε πολιτικές συζητήσεις από την εγγραφή του στα ΜΚΔ μέχρι σήμερα και να νιώθει μεγαλύτερη ελευθερία και ασφάλεια να εκφέρει μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση. Μάλιστα, εμφανίζεται να θεωρεί ότι έχει τις ικανότητες να συμμετέχει στην πολιτική, ότι είναι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση και ότι κατανοεί καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα.

Η υπόθεση εργασίας ότι **ο χαρακτηρισμός των ΜΚΔ ως πολιτικά ή ως κοινωνικά εργαλεία εναλλάσσεται ανάλογα με τη χρήση που οι ίδιοι οι χρήστες επιλέγουν να προβαίνουν**, επιβεβαιώνεται από τις βιβλιογραφικές αναφορές.

Τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν την υπόθεση εργασίας, καθώς, τα άτομα του δείγματος, τα οποία δήλωσαν ότι παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ και ότι αναζητούν σε αυτά θεματικές συναφείς με την πολιτική, προσδίδουν πολιτική διάσταση στα ΜΚΔ, σε σχέση με τους χρήστες που δεν παρακολουθούν τα πολιτικά τεκταινόμενα από τα ΜΚΔ, ούτε αναζητούν σε αυτά θεματικές που αφορούν πολιτικά ζητήματα. Η συγκεκριμένη διαπίστωση προκύπτει από το γεγονός ότι, βρίσκουν (στα ΜΚΔ) με μεγαλύτερη συχνότητα πολιτικές ειδήσεις που τους ενδιαφέρουν, τείνοντας, μάλιστα, να τις χαρακτηρίζουν ως αξιόπιστες και αντικειμενικές. Επίσης, όσο περισσότερο έχει μεταβληθεί (ανοδικά) η συχνότητα με την οποία ένα άτομο συμμετέχει σε πολιτικές συζητήσεις στα ΜΚΔ, από την εγγραφή του σε αυτά μέχρι σήμερα, τόσο πιο συχνά βρίσκει στα ΜΚΔ πολιτικές ειδήσεις που τον ενδιαφέρουν και ενημερώνεται για μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας από τα ΜΚΔ. Αν λάβουμε υπόψιν την επιλεκτική έκθεση πληροφοριών στους χρήστες (Casteltrione, 2014, σ. 30), διαπιστώνουμε ότι η συχνότητα εύρεσης πολιτικών ειδήσεων που τους ενδιαφέρει σχετίζεται με το ενδιαφέρον των χρηστών ως προς την πολιτική εν γένει. Ο ενεργός ρόλος ενός χρήστη στην επιλογή θεματολογίας και ειδήσεων (στα ΜΚΔ) αποτελεί ουσιαστικά «απαραίτητη προϋπόθεση για την εμφάνιση της επιλεκτικής έκθεσης» (Casteltrione, 2014, σ. 31). Για παράδειγμα χρήστες του Facebook, οι οποίοι παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την πολιτική είναι πιθανόν να ακολουθούν σελίδες πολιτικής πληροφόρησης, πολιτικές ομάδες ή και μέλη πολιτικών κομμάτων – ομάδων. Σε αυτήν την περίπτωση, οι χρήστες έχουν, εκ των προτέρων, προσδιορίσει τις ειδήσεις που θα ήθελαν να τους παρουσιάζονται και κατά συνέπεια έχουν αυξήσει τις πιθανότητες επιλεκτικής έκθεσης (Casteltrione, 2014).

Τα ΜΚΔ έχουν περιορίσει τη σημασία των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης, η υπόθεση εργασίας που μόλις παρατέθηκε επιβεβαιώνεται από πληθώρα δεδομένων που συλλέχθηκαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και την πρωτογενή συλλογή δεδομένων.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην παρούσα εργασία τόσο οι Αμερικανοί όσο και οι Ευρωπαίοι χρήστες σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, αναγνωρίζουν την ιδιαίτερη σημασία των ΜΚΔ σε ένα ευρύ φάσμα πολιτικών δραστηριοτήτων. Η ύπαρξη των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα σημαντική ως προς την ενημέρωσή τους σε σχέση με τις πολιτικές εξελίξεις, ως χώρος συζήτησης πολιτικών θεμάτων και ως μία δίοδο επικοινωνίας και γνωριμίας ατόμων που ενστερνίζονται τις ίδιες απόψεις πάνω σε καίρια πολιτικά ζητήματα (Rainie & Smith, 2012). Θεωρούν, μάλιστα, ότι «τα διαδικτυακά κοινωνικά δίκτυα αποτελούν ένα σύγχρονο τρόπο να παρακολουθείς τα πολιτικά δρώμενα», ότι είναι «ένας καλός τρόπος να ενδιαφερθούν οι άνθρωποι

για τις πολιτικές υποθέσεις» και ότι «είναι ένας καλός τρόπος οι άνθρωποι να εκφράσουν τη γνώμη τους για πολιτικά θέματα» (Standard Eurobarometer 82, 2014, σ. 74).

Όσον αφορά στα πρωτογενή δεδομένα, η πλειοψηφία των ατόμων του δείγματος επιλέγει τους διαδικτυακούς τόπους μέσω ενημέρωσης, ως την κύρια πηγή ενημέρωσης τους (65,3%). Στη δεύτερη θέση βρίσκονται τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης με ποσοστό 22,6%, ενώ μόλις το 1,5% επιλέγει να ενημερώνεται από εφημερίδες. Το 84,4% του δείγματος δήλωσε ότι ενημερώνεται για μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας μέσω των ΜΚΔ. Τέλος το 27,4% δήλωσε ότι παρακολουθεί πάντα τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ, το 40,9% πολύ συχνά, ενώ το 22,3% συχνά.

Από την επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας προκύπτουν και κάποια επιπλέον συμπεράσματα. Όσον αφορά στο **επίπεδο σπουδών ενός χρήστη**, παρατηρείται, ότι όσο αυξάνεται τόσο ο χρήστης τείνει να αναζητά, στα ΜΚΔ, θέματα που σχετίζονται με την πολιτική. Μία πιθανή ερμηνεία είναι ότι τα άτομα με υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο ασχολούνται εν γένει εντονότερα με την πολιτική είτε στον πραγματικό είτε στον ψηφιακό κόσμο. Η συγκεκριμένη υπόθεση ερμηνεύει εν μέρει και το εύρημα ότι όσο μεγαλώνει το εκπαιδευτικό επίπεδο ενός χρήστη τόσο αυξάνεται και το αίσθημα πολιτικής επάρκειας που νιώθει, καθώς η εντονότερη ενασχόληση του με την πολιτική, είτε στον πραγματικό είτε στον ψηφιακό κόσμο, του προσδίδουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση σε σχέση με πολιτικά ζητήματα. Ωστόσο, η ενεργητικότερη παρουσία των χρηστών στα ΜΚΔ συναρτάται με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, καθώς όσον αφορά στις αναδημοσιεύσεις στα ΜΚΔ, εμφανίζεται αύξησή τους όσο αυξάνει και το επίπεδο σπουδών ενός χρήστη.

Η αίσθηση **πολιτικής επάρκειας** των χρηστών συναρτάται με το εκπαιδευτικό επίπεδο (όπως ήδη αναφέρθηκε) και τη χρήση των ΜΚΔ ως πολιτικό εργαλείο. Πιο συγκεκριμένα οι χρήστες, οι οποίοι παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις στα ΜΚΔ και αναζητούν σε αυτά θεματικές συναφείς με την πολιτική εμφανίζουν εντονότερη αίσθηση πολιτικής επάρκειας. Παρομοίως, το αίσθημα πολιτικής επάρκειας αυξάνεται όσο μεταβάλλεται (ανοδικά) η συχνότητα με την οποία οι χρήστες βρίσκουν στα ΜΚΔ πολιτικές ειδήσεις που τους ενδιαφέρουν, τείνοντας να τις χαρακτηρίζουν και ως αξιόπιστες. Οι εν λόγω χρήστες παρουσιάζουν, μάλιστα, άνοδο όσον αφορά στη συχνότητα συμμετοχής τους σε πολιτικές συζητήσεις, στα ΜΚΔ, από την εγγραφή του μέχρι σήμερα.

Η πολιτική χρήση των ΜΚΔ συνδέεται με την **αίσθηση κοινωνικής αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης** των χρηστών. Οι χρήστες, οι οποίοι τείνουν να παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις στα ΜΚΔ, να αναζητούν σε αυτά ζητήματα που σχετίζονται με την πολιτική και να βρίσκουν στα ΜΚΔ πολιτικές ειδήσεις που τους ενδιαφέρουν παρουσιάζουν υψηλότερο αίσθημα κοινωνικής αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης. Επιπροσθέτως τείνουν να χαρακτηρίζουν τις ειδήσεις που διαβάζουν στα ΜΚΔ ως αξιόπιστες και αντικειμενικές. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι βάσει των ευρημάτων της έρευνας το υψηλότερο έλλειμμα κοινωνικής αλληλεγγύης εμφανίζεται

στις μικρότερες ηλικίες (όπως ήδη έχει αναφερθεί) και στη δεξιότερη αυτοτοποθέτηση των χρηστών στην κλίμακα Αριστεράς – Δεξιάς.

Εν κατακλείδι ο ρόλος των ΜΚΔ στην πολιτική σφαίρα εξακολουθεί να εξελίσσεται. Παρά το γεγονός ότι τα ΜΚΔ δεν αποτελούν την πρώτη επιλογή των χρηστών του διαδικτύου, για την πολιτική τους ενημέρωση, δεν αναιρείται ο ρόλος τους στα πολιτικά δρώμενα. Τα ΜΚΔ, ουσιαστικά, απλοποιώντας τη διαδικασία διάδοσης της πληροφορίας και διευκολύνοντας τις συνεργασίες επιτυγχάνουν να προσεγγίσουν άτομα, τα οποία εμφανίζουν τις περισσότερες πιθανότητες να εμπλακούν σε πολιτικές διεργασίες. Αναπτύσσοντας μία ανοιχτή δίοδο επικοινωνίας προάγουν την έννοια της δημοκρατίας. Τα ΜΚΔ είναι ένα νέο φαινόμενο, το οποίο αποτελεί μέρος μιας γενικότερης πολιτικής μεταβολής των τελευταίων χρόνων σε παγκόσμιο επίπεδο. Δεδομένης της ολοένα αυξανόμενης πολιτικής χρήσης τους, θέτουν τις βάσεις για την παγίωση ενός καινοτόμου πολιτικού εργαλείου.

Ενδιαφέρον, ωστόσο θα παρουσίαζε και η επανάληψη της συγκεκριμένης έρευνας για την περίοδο του ελληνικού δημοψηφίσματος (Ιούλιος 2015), με τη συμμετοχή, μάλιστα, και μη χρηστών ΜΚΔ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Albacete G.M.G., Theocharis Y., Lowe W., Deth J.W. (2013), Social Media Mobilisation as a Prompt for Offline Participation? Analysing Occupy Wall Street Twitterers' Offline Engagement with the Movement, March

Bennett W.L. & Segerberg A. (2012), THE LOGIC OF CONNECTIVE ACTION, Digital media and the personalization of contentious politics, Information, Communication & Society Vol. 15, No. 5, June, pp. 739–768

Bode L., Vraga E.K., Borah P., Shah D. V., (2014), A New Space for Political Behavior: Political Social Networking and its Democratic Consequences, Journal of Computer-Mediated Communication 19, 414-429

Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2008). Social Network Sites: Definition, History and Scholarship, Journal of Computer-Mediated Communication, 13 (1), 210-230

Casteltrione I. (2014), Facebook and Political Information in Italy and the UK: An Antidote against Political Fragmentation and Polarisation? Online Journal of Communication and Media Technologies Vol. 4, Issue: 1 January

Dalton R. J. and Klingemann H.-D., (2007), Citizens and Political Behavior, The Oxford Handbook of Political Behavior, Edited by Russell J. Dalton and Hans-Dieter Klingemann
Διαθέσιμο: <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199270125.001.0001/oxfordhb-9780199270125-e-001>

Della Porta, D., Diani, M. (1999) Social Movements: An Introduction, Blackwell, Oxford

Harvey D., On Why Struggles over Urban Space Matter, 15/11/2013
Διαθέσιμο: <http://www.jadaliyya.com/pages/index/15156/on-why-struggles-over-urban-space-matter-an-interv>

Hellweg A. (2011), Social Media Sites of Politicians Influence Their Perception by Constituents The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications Vol. 2, No. 1,

Hughes N. (2011) 'Young People Took to the Streets and all of a Sudden all of the Political Parties Got Old': The 15M Movement in Spain, Social Movement Studies, Vol.10, Issue 4, 407-413, Published online: 22 Nov 2011

Johnson T. J., Kaye B. K. (2014), Credibility of Social Network Sites for Political Information Among Politically Interested Internet Users, Journal of Computer-Mediated Communication 19, International Communication Association, 957–974

Kaplan, A. M. & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53 (1), 59 – 68

Lazarsfeld P.F., Berelson B., Gaudet H., (1944) *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*, Columbia university. Bureau of applied social research. Publication no. B-3, Duell, Sloan and Pearce, New York

Lim M. (2012), Clicks, Cabs, and Coffee Houses: Social Media and Oppositional Movements in Egypt, 2004–2011, *Journal of Communication* 62, International Communication Association, 231–248

Lu, X., Cheliotis, G., Cao, X., Song, Y. & Bressan, S. (2012), The Configuration of Networked Publics on the Web: Evidence from the Greek Indignados Movement, Published in *WebSci '12 Proceedings of the 4th Annual ACM Web Science Conference*, New York, Pages 185-194

Lyberg L.E. & Stukel D.M. (2010), *Survey Methods in Multicultural, Multinational, and Multiregional Contexts, Quality assurance and quality control in cross-national comparative studies*, John Wiley & Sons

Διαθέσιμο: [https://www.google.gr/search?hl=el&tbo=p&tbm=bks&q=bibliogroup:"Wiley+Series+i+n+Survey+Methodology"&source=gbs_metadata_r&cad=6](https://www.google.gr/search?hl=el&tbo=p&tbm=bks&q=bibliogroup:) Wiley Series in Survey Methodology

Matsa K.E. & Mitchell A. (2014), 8 Key Takeaways about Social Media and News, Pew Research Center, 26 March

Διαθέσιμο: <http://www.journalism.org/2014/03/26/8-key-takeaways-about-social-media-and-news/>

McAdam, D. - Tarrow, S. - Tilly, C. (2001), *Dynamics of Contention*, Cambridge University Press, Cambridge, New York

Mitchell A., Gottfried J. & Matsa K.E. (2015), Millennials and Political News, *Social Media – the Local TV for the Next Generation?*, Pew Research Center, 1 June Διαθέσιμο: <http://www.journalism.org/2015/06/01/millennials-political-news/>

Mitchell A., Gottfried J., Kiley J. & Matsa K.E. (2014), POLITICAL POLARIZATION & MEDIA HABITS Section 2: Social Media, Political News and Ideology, Pew Research Center, 21 October

Διαθέσιμο: <http://www.journalism.org/2014/10/21/section-2-social-media-political-news-and-ideology/>

Mudde, Cas (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge

Penenberg, A. L. (2009) *Viral Loop: From Facebook to Twitter, How Today's Smartest Businesses Grow Themselves*, Hyperion Books, New York

Rainie L. & Smith A. (2012), Politics on Social Networking Sites, Pew Research Center, 4 September
Διαθέσιμο: <http://www.pewinternet.org/2012/09/04/politics-on-social-networking-sites/>

Ratkiewicz J., Conover M. D., Meiss M., Gonçalves B., Flammini A., Menczer F. (2011), Detecting and Tracking Political Abuse in Social Media, Center for Complex Networks and Systems Research School of Informatics and Computing Indiana University, Bloomington, IN, USA

Rollyson C. S. (2008), Web 2.0 Case Study: Barack Obama's Use of Social Media, The Global Human Capital Journal. Ανακτήθηκε 01/09/2012 από τη διεύθυνση <http://globalhumancapital.org/archives/229-Web-2.0-Case-Study-Barack-Obamas-Use-of-Social-Media.html>

Shirky, Clay (2008). *Here Comes Everybody: the Power of Organizing without Organizations*. New York: Penguin, 180-225.

Standard Eurobarometer 82 "Media use in the European Union", November 2014

Tarhan A.(2014), The role of social media to political information, 10th International Academic Conference, Vienna, 03 June

Tarrow, S. (1998), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, 2η έκδοση, Cambridge: Cambridge University Press.

Theocharis Y., Lowe W., Deth J.W., Albacete G.M.G. (2013), Using Twitter to Mobilise Protest Action: Transnational, Online Mobilisation Patterns and Action Repertoires in the Occupy Wall Street, Indignados and Aganaktismenoi Movements, Mannheim Centre for European Social Research, February

Tilly, Ch. (2004). *Social Movements 1768-2004*. Paradigm Publishers. London

Tsaliki L. (2012), The Greek 'Indignados': the *Aganaktismeni* as a case study of the 'new repertoire of collective action' Talk offered at the "Incompatible publics: Publics in Crisis- Production, Regulation and Control of Publics" panel, within the Transmediale Media Art Festival, Berlin, 31 Jan- 5 Feb

Valenzuela S. (2012), *Protesting in the age of social media: Information, opinion expression and activism in online networks*, Paper presented to the 5th Latin American Public Opinion Congress, World Association for Public Opinion Research (WAPOR), Bogotá, Colombia, July

Zhang W., Johnson T.J., Seltzer T., Bichard S.L.(2009), The Revolution Will be Networked : The Influence of Social Networking Sites on Political Attitudes and Behavior, *Social Science Computer Review* 2010 28: 75 originally published online 12 June

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ζαφειρόπουλος Κ.(2005), Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών, Κριτική, Αθήνα

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Κριτική, Αθήνα

Κουσκουβέλης Η.Ι., ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ - ΜΕΛΕΤΕΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ, κεφ. Το διεθνές σύστημα και η «Αραβική Άνοιξη», Εργαστηρίου Διεθνών Σχέσεων & Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης/Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2012

Λως Α. Δ. (2014), Σύγχρονες όψεις του κυβερνοχώρου: Μια κοινωνική ανάλυση των επικοινωνιακών διαστάσεων και προοπτικών των ιστολογίων (weblogs), Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, Μυτιλήνη, Ιούνιος

Μελίτα Α.Ε (2012), Ο ρόλος της κοινωνικής δικτύωσης σε σχέση με την πρόσφατη Αραβική Άνοιξη, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Επικοινωνίας, Λεμεσός

Μιχαλοπούλου Κ., (2002), Κλίμακες μετρήσεων στάσεων, Οδυσσέας, Αθήνα

Ρουμελιώτου, Μ. (2012). Μέσα κοινωνικής δικτύωσης: Η σύγχρονη συμμετοχική δημοκρατία των νέων τεχνολογιών;. Academia.edu share research. Ανακτήθηκε 01/09/2012 από τη διεύθυνση <http://aegean.academia.edu/MyrsineRoumeliotou/Papers/1709960/M>

Σεφεριάδης Σ., (2006), Συγκρουσιακή πολιτική, συλλογική δράση, κοινωνικά κινήματα: μία αποτύπωση, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης (27), Αθήνα

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

www.socialbakers.com/facebook-statistics/greece (05/09/2012)6

<http://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

<http://wearesocial.net/blog/2015/01/digital-social-mobile-worldwide-2015/>

<https://www.youtube.com/yt/press/statistics.html>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Πίνακας 19: ΦΥΛΟ

	Χ ² - test ελέγχου ανεξαρτησίας σε πίνακα συνάφειας, Z: μη παραμετρικού ελέγχου (δύο ανεξαρτήτων δειγμάτων), Mann-Whitney
9) Που χρησιμοποιείτε κυρίως το διαδίκτυο;	Χ ² = 7,383 , p = 0,025
13) Πόσο χρόνο αφιερώνετε στα ΜΚΔ καθημερινά;	Z= -2,806, p = 0,005
15δ) VoIP (π.χ. skype, viber)	Χ ² = 12,100, p = 0,017
24β)Νιώθετε μεγαλύτερη ασφάλεια να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	Z= -2,816 , p =0,005
25α)Θεωρώ ότι έχω τις ικανότητες για να συμμετέχω στην πολιτική	Z= -3,180 , p = 0,001
25β)Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση	Z= -3,388, p = 0,001
f26γ)Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα	Z= -2,328, p = 0,02
37) Εάν έχει διαφορά ποιο κόμμα κυβερνά	Z= -2,657, p = 0,008

Πίνακας 20: ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

	Χ ² - test ελέγχου ανεξαρτησίας σε πίνακα συνάφειας
9) Που χρησιμοποιείτε κυρίως το διαδίκτυο;	Χ ² = 29,755, p = 0,001

19. Ποιο είναι το κύριο ΜΚΔ που χρησιμοποιείτε για την πολιτική σας ενημέρωση;	$\chi^2= 46,108, p =0,03$
24α)Νιώθετε μεγαλύτερη ελευθερία να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	$\chi^2=11,311 , p =0,046$
26γ)Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα	$\chi^2= 13,227, p =0,021$
28. Πόσο πιθανό είναι να συμμετάσχετε σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας για την οποία ενημερωθήκατε μέσα από τα ΜΚΔ;	$\chi^2= 12,504 , p = 0,029$
29. Έχετε συμμετάσχει σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας για την οποία δεν ενημερωθήκατε μέσα από τα ΜΚΔ;	$\chi^2= 12,037, p = 0,043$
34. Σε ποιο βαθμό ασχολείστε με την πολιτική;	$\chi^2= 45,808, p =0,001$
37) Εάν έχει διαφορά ποιο κόμμα κυβερνά	$\chi^2= 13,050, p =0,023$

Πίνακας 21:ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΠΟΥΔΩΝ

	χ^2 - test ελέγχου ανεξαρτησίας σε πίνακα συνάφειας
8) Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε το διαδίκτυο για προσωπική σας χρήση;	$\tau_b= - 0,127 , p = 0,026$
9) Που χρησιμοποιείτε κυρίως το διαδίκτυο;	$\chi^2= 36,162, p = 0,001$
14α) Αναζητούν, στα ΜΚΔ, θέματα που σχετίζονται με την πολιτική	$Z= -2,143, p = 0,032$
15α) Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (email)	$\tau_b= -0,398, p < 0,001$
15γ) e-shops	$\tau_b= -0,208, p < 0,001$

15ε) Instant messaging (IM) (π.χ. msn, whatsapp)	$\tau_b = -0,109, p = 0,04$
22β) Αναδημοσίευση (repost)	$\tau_b = -0,122, p = 0,027$
25α) Θεωρώ ότι έχω τις ικανότητες για να συμμετέχω στην πολιτική	$\tau_b = -0,133, p = 0,012$
25β) Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση	$\tau_b = -0,197, p < 0,001$
25γ) Αισθάνομαι ότι κατανοώ καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα	$\tau_b = -0,200, p < 0,001$
34. Σε ποιο βαθμό ασχολείστε με την πολιτική;	$\chi^2 = 55,914, p < 0,001$

Πίνακας 22: ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

	χ^2 - test ελέγχου ανεξαρτησίας σε πίνακα συνάφειας
9) Που χρησιμοποιείτε κυρίως το διαδίκτυο;	$\chi^2 = 18,827, p = 0,004$
15ε) Instant messaging (IM) (π.χ. msn, whatsapp)	$\chi^2 = 6,596, p = 0,037$
35) Ψηφίσατε στις τελευταίες εθνικές εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015;	$\chi^2 = 59,379, p < 0,001$

Πίνακας 23: Συσχετίσεις με βάση το πόσο συχνά παρακολουθούν τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ

Ερώτηση 17	Συσχέτιση διατακτικών μεταβλητών, Kendal Tb
20α) Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αξιόπιστες	$\tau_b = 0,371, p < 0,001$
20β) Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για	$\tau_b = 0,239, p < 0,001$

την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αντικειμενικές;	
21)Πόσο συχνά βρίσκετε στα ΜΚΔ κάποια πολιτική είδηση που σας ενδιαφέρει;	$\tau_b = 0,523, p < 0,001$
23)Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι έχει μεταβληθεί η συχνότητα με την οποία συμμετέχετε σε πολιτικές συζητήσεις στα ΜΚΔ, από την εγγραφή σας μέχρι σήμερα;	$\tau_b = 0,279, p < 0,001$
24α)Νιώθετε μεγαλύτερη ελευθερία να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	$\tau_b = 0,126, p = 0,007$
24β)Νιώθετε μεγαλύτερη ασφάλεια να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	$\tau_b = 0,148, p = 0,002$
25α)Θεωρώ ότι έχω τις ικανότητες για να συμμετέχω στην πολιτική	$\tau_b = 0,183, p < 0,001$
25β)Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση	$\tau_b = 0,200, p < 0,001$
25γ)Αισθάνομαι ότι κατανοώ καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα	$\tau_b = 0,194, p < 0,001$
26β)Οι άνθρωποι κυρίως βοηθάνε τους άλλους	$\tau_b = 0,120, p = 0,008$

Πίνακας 24: Συσχετίσεις με βάση το πόσο συχνά βρίσκουν στα ΜΚΔ κάποια πολιτική είδηση που τους ενδιαφέρει

Ερώτηση 21	Συσχέτιση διατακτικών μεταβλητών, Kendal Tb
20α)Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αξιόπιστες	$\tau_b = 0,510, p < 0,001$

20β)Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αντικειμενικές;	$\tau_b = 0,333, p < 0,001$
24α)Νιώθετε μεγαλύτερη ελευθερία να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	$\tau_b = 0,157, p < 0,001$
24β)Νιώθετε μεγαλύτερη ασφάλεια να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	$\tau_b = 0,180, p < 0,001$
25α)Θεωρώ ότι έχω τις ικανότητες για να συμμετέχω στην πολιτική	$\tau_b = 0,191, p < 0,001$
25β)Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση	$\tau_b = 0,250, p < 0,001$
25γ)Αισθάνομαι ότι κατανοώ καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα	$\tau_b = 0,200, p < 0,001$
26β)Οι άνθρωποι κυρίως βοηθάνε τους άλλους	$\tau_b = 0,119, p = 0,007$

Πίνακας 25: Συσχετίσεις με βάση το πόσο συχνά θεωρούν ότι οι ειδήσεις που διαβάζουν στα ΜΚΔ, για την πολιτική τους ενημέρωση, είναι αξιόπιστες

Ερώτηση 20α	Συσχέτιση διατακτικών μεταβλητών, Kendal Tb
20β)Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αντικειμενικές;	$\tau_b = 0,514, p < 0,001$
25β)Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση	$\tau_b = 0,103, p = 0,02$
26α)Πρέπει να είσαι πάντα προσεκτικός με τους ανθρώπους	$\tau_b = - 0,85, p = 0,048$

26β)Οι άνθρωποι κυρίως βοηθάνε τους άλλους	$\tau_b = 0,124$, $p = 0,005$
26γ)Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα	$\tau_b = - 0,126$, $p = 0,004$
37) έχει διαφορά ποιο κόμμα κυβερνά	$\tau_b = - 0,099$, $p = 0,031$

Πίνακας 26: Συσχετίσεις με βάση το πόσο συχνά θεωρούν ότι οι ειδήσεις που διαβάζουν στα ΜΚΔ, για την πολιτική τους ενημέρωση, είναι αντικειμενικές

Ερώτηση 20β	Συσχέτιση διατακτικών μεταβλητών, Kendal Tb
26β)Οι άνθρωποι κυρίως βοηθάνε τους άλλους	$\tau_b = 0,114$, $p = 0,016$

Πίνακας 27: Συσχετίσεις με βάση το αν νιώθουν μεγαλύτερη ελευθερία να εκφέρουν μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση

Ερώτηση 24α	Συσχέτιση διατακτικών μεταβλητών, Kendal Tb
20α)Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αξιόπιστες;	$\tau_b = 0,123$, $p = 0,01$
20β)Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αντικειμενικές;	$\tau_b = 0,160$, $p = 0,001$
23)Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι έχει μεταβληθεί η συχνότητα με την οποία συμμετέχετε σε πολιτικές συζητήσεις στα ΜΚΔ, από την εγγραφή σας μέχρι σήμερα;	$\tau_b = 0,205$, $p < 0,001$
25β)Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση	$\tau_b = 0,124$, $p = 0,007$

27) Ενημερώνεστε για μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας από τα ΜΚΔ;	$Z = -2,163$, $p = 0,031$
--	----------------------------

Πίνακας 28: Συσχετίσεις με βάση το αν νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια να εκφέρουν μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση

Ερώτηση 24β	Συσχέτιση διατακτικών μεταβλητών, Kendal Tb
20α) Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αξιόπιστες;	$\tau_b = 0,135$, $p = 0,005$
20β) Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αντικειμενικές;	$\tau_b = 0,163$, $p = 0,001$
23) Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι έχει μεταβληθεί η συχνότητα με την οποία συμμετέχετε σε πολιτικές συζητήσεις στα ΜΚΔ, από την εγγραφή σας μέχρι σήμερα;	$\tau_b = 0,200$, $p < 0,001$
24α) Νιώθετε μεγαλύτερη ελευθερία να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	$\tau_b = 0,610$, $p < 0,001$

Πίνακας 29: Συσχετίσεις με βάση το βαθμό που πιστεύουν ότι έχει μεταβληθεί η συχνότητα με την οποία συμμετέχουν σε πολιτικές συζητήσεις στα ΜΚΔ, από την εγγραφή τους μέχρι σήμερα

Ερώτηση 23	Συσχέτιση διατακτικών μεταβλητών, Kendal Tb
20α) Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αξιόπιστες;	$\tau_b = 0,203$, $p < 0,001$
20β) Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για	$\tau_b = 0,146$, $p = 0,001$

την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αντικειμενικές;	
21)Πόσο συχνά βρίσκετε στα ΜΚΔ κάποια πολιτική είδηση που σας ενδιαφέρει;	$\tau_b = 0,233$, $p < 0,001$
25α)Θεωρώ ότι έχω τις ικανότητες για να συμμετέχω στην πολιτική	$\tau_b = 0,184$, $p < 0,001$
25β)Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση	$\tau_b = 0,155$, $p < 0,001$
25γ)Αισθάνομαι ότι κατανοώ καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα	$\tau_b = 0,086$, $p = 0,045$
27) Ενημερώνεστε για μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας από τα ΜΚΔ;	$Z = -2,547$, $p = 0,011$

Πίνακας 30:Συσχετίσεις με βάση την αναζήτηση ή μη (στα ΜΚΔ) θεματικών που σχετίζονται με την πολιτική

	Συσχέτιση μεταβλητών
19. Ποιο είναι το κύριο ΜΚΔ που χρησιμοποιείτε για την πολιτική σας ενημέρωση;	$\chi^2 = 43,899$, $p < 0,001$
20α)Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αξιόπιστες;	$Z = -3,737$, $p < 0,001$
20β)Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αντικειμενικές;	$Z = -2,398$, $p = 0,017$

21)Πόσο συχνά βρίσκετε στα ΜΚΔ κάποια πολιτική είδηση που σας ενδιαφέρει;	Z= -7,680 , p < 0,001
24α)Νιώθετε μεγαλύτερη ελευθερία να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	Z= - 2,409, p =0,016
24β)Νιώθετε μεγαλύτερη ασφάλεια να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	Z= -2,439 , p = 0,015
25α)Θεωρώ ότι έχω τις ικανότητες για να συμμετέχω στην πολιτική	Z= -5,453 , p < 0,001
25β)Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση	Z= -7,552 , p < 0,001
25γ)Αισθάνομαι ότι κατανοώ καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα	Z= - 4,399, p < 0,001
26α)Πρέπει να είσαι πάντα προσεκτικός με τους ανθρώπους	Z= -2,170 , p = 0,03
26γ)Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα	Z= -3,089 , p = 0,002
37) έχει διαφορά ποιο κόμμα κυβερνά	Z= - 5,047, p < 0,001

Πίνακας 31: Συσχετίσεις βάσει της κλίμακας Αριστεράς – Δεξιάς

Ερώτηση 38	Συσχέτιση διατακτικών μεταβλητών, Kendal Tb
------------	---

24α)Νιώθετε μεγαλύτερη ελευθερία να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;	$\tau_b = -0,139$, $p = 0,028$
26α)Πρέπει να είσαι πάντα προσεκτικός με τους ανθρώπους	$\tau_b = -0,281$, $p < 0,001$
26γ)Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα	$\tau_b = -0,229$, $p < 0,001$
37) έχει διαφορά ποιο κόμμα κυβερνά	$\tau_b = -0,162$, $p = 0,01$

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Στα πλαίσια μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, διεξάγεται η έρευνα με τίτλο «Διαμόρφωση πολιτικής συμπεριφοράς μέσω των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (Social Media)». Για το λόγο αυτό θα σας παρακαλούσαμε να αφιερώσετε λίγο χρόνο για τη συμπλήρωση του παρακάτω ερωτηματολογίου.

Οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης. Το ερωτηματολόγιο αυτό είναι ανώνυμο και σας παρακαλούμε να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις με τον τρόπο που ορίζεται κάθε φορά.

Τα στοιχεία του ερωτηματολογίου χρησιμοποιούνται για καθαρά ερευνητικούς – επιστημονικούς λόγους. Ευχαριστούμε εκ των προτέρων για το χρόνο και τη συνεργασία σας.

Πάντειο Πανεπιστήμιο, τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, ΠΜΣ: Πολιτική Κοινωνιολογία

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. Φύλο

- Άνδρας
- Γυναίκα

2. Σε ποια από τις παρακάτω ηλικιακές κατηγορίες ανήκετε;

- 18-24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55-64
- 65+

3. Ποια είναι η επαγγελματική σας κατάσταση;

- Ιδιωτικός υπάλληλος
- Δημόσιος υπάλληλος
- Ελεύθερος/η επαγγελματίας
- Αγρότης
- Άνεργος/η Συνταξιούχος
- Οικιακά Φοιτητής/τρια
- Άλλο

4. Ποιο είναι το ανώτατο επίπεδο σπουδών σας;

- Απόφοιτος δημοτικού
- Απόφοιτος γυμνασίου
- Απόφοιτος λυκείου
- Απόφοιτος ΙΕΚ
- Απόφοιτος κολεγίου (Ιδιωτικού Πανεπιστημίου)
- Κάτοχος πτυχίου ΑΕΙ ή ΤΕΙ
- Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου (master)
- Κάτοχος διδακτορικού

5. Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση;

- Παντρεμένος/ή με θρησκευτικό γάμο
- Παντρεμένος/ή με πολιτικό γάμο
- Σύμφωνο συμβίωσης
- Συμβίωση
- Σε σχέση
- Διαζευγμένος/ή
- Χήρος/α
- Άγαμος/η

6. Ποιος είναι ο τόπος κατοικίας σας;

- Ελλάδα - Αστικό κέντρο άνω των 100.000 κατοίκων
- Ελλάδα - Αστικό κέντρο κάτω των 100.000 κατοίκων
- Ελλάδα - Αγροτική περιοχή
- Εξωτερικό (διευκρινίστε χώρα)

ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

Εκτός από τα παραδοσιακά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έχουν αναπτυχθεί, πλέον, νέα διαδικτυακά μέσα τα λεγόμενα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) ή Social Media στα οποία εντάσσονται: Facebook, Twitter, Instagram, Linked In, Myspace, Youtube, Blogs, κ.α.

7. Ποια είναι η κύρια πηγή ενημέρωσής σας;

- Τηλεόραση
- Ραδιόφωνο
- Εφημερίδα
- Διαδικτυακοί τόποι μέσων ενημέρωσης (π.χ. εφημερίδες, κανάλια τηλεόρασης)
- ΜΚΔ (blogs κα)
- Άλλο

8. Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε το διαδίκτυο για προσωπική σας χρήση;

Πάντα	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ
☐	☐	☐	☐	☐

9. Που χρησιμοποιείτε κυρίως το διαδίκτυο;

- Σπίτι
- Εργασία/Πανεπιστήμιο
- Δημόσιο χώρο (καφετέριες - εστιατόριο)

10. Ποια συσκευή χρησιμοποιείτε πιο συχνά για να συνδέεστε στο διαδίκτυο;(δυνατότητα 2 επιλογών)

- Desktop
- Laptop
- Tablet
- Κινητό τηλέφωνο (smartphone)
- Όλα τα παραπάνω

11. Ποιο ή ποια από τα παρακάτω Κοινωνικά Δίκτυα χρησιμοποιείτε; (μπορούν να δοθούν περισσότερες από μια απαντήσεις)

- Facebook
- Twitter
- Instagram
- Linked In
- Myspace
- Youtube
- Blogs
- Άλλο
- Κανένα

12. Πόσο συχνά επισκέπτεστε τα ΜΚΔ;

- Κάθε μέρα
- Σχεδόν κάθε μέρα
- 2-3 φορές την εβδομάδα
- 1 φορά την εβδομάδα
- 1 φορά το μήνα

13. Πόσο χρόνο αφιερώνετε στα ΜΚΔ καθημερινά;

- Λιγότερο από 10 λεπτά
- από 10 έως 30 λεπτά
- από 30 έως 60 λεπτά
- από 60 έως 90 λεπτά
- Πάνω από 90 λεπτά
- Είμαι συνδεδεμένος/η διαρκώς

14. Τι είδους θέματα ψάχνετε στα ΜΚΔ; (μπορούν να δοθούν περισσότερες από μια απαντήσεις)

- Πολιτική
- Επικοινωνία
- Τεχνολογία
- Κινηματογράφο- Μουσική
- Υγεία Αθλητισμός
- Προϊόντα –Μάρκες
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις
- Ταξίδια αναψυχής
- Επαγγελματικά ζητήματα
- Υπηρεσίες

15. Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε, εκτός από τα ΜΚΔ, άλλα διαδικτυακά μέσα;

	Πάντα	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ
Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (email)	☐	☐	☐	☐	☐
Μηχανές αναζήτησης (π.χ. Google, yahoo)	☐	☐	☐	☐	☐
e-shops	☐	☐	☐	☐	☐
VoIP (π.χ. skype, viber)	☐	☐	☐	☐	☐
Instant messaging (IM) (π.χ. msn, whatsapp)	☐	☐	☐	☐	☐

16. Τι κάνετε κυρίως όταν επισκέπτεστε τα ΜΚΔ; (μπορούν να δοθούν περισσότερες από μια απαντήσεις)

- Δημοσίευση(post)
- Αναδημοσίευση(repost)
- Μου αρέσει(like)
- Σχόλιο(comment)
- Ενημερώνομαι για τις εξελίξεις
- Τίποτα από τα παραπάνω (περιγράψτε τι κάνετε)

ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Παραδοσιακά η ενημέρωση των πολιτών γινόταν κυρίως μέσα από την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τις εφημερίδες. Πλέον έχει διεισδύσει στη ζωή μας το διαδίκτυο και πιο συγκεκριμένα τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ), τα οποία αποτελούν ένα συνεχώς αυξανόμενο μέσο πολιτικής ενημέρωσης.

17. Πόσο συχνά παρακολουθείτε τις πολιτικές εξελίξεις μέσω των ΜΚΔ;

Πάντα	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ
☐	☐	☐	☐	☐

18. Ποια από τα παρακάτω ΜΚΔ χρησιμοποιείτε για την ενημέρωσή σας όσον αφορά στην πολιτική; (μπορούν να δοθούν περισσότερες από μια απαντήσεις)

- Facebook
- Twitter
- Instagram
- Linked In
- Myspace
- Youtube
- Blogs
- Κανένα
- Άλλο (διευκρινίστε)

19. Ποιο είναι το κύριο ΜΚΔ που χρησιμοποιείτε για την πολιτική σας ενημέρωση;

- Facebook
- Twitter
- Instagram
- Linked In
- Myspace
- Youtube
- Blogs
- Άλλο
- Κανένα

20. Πόσο συχνά θεωρείτε ότι οι ειδήσεις που διαβάζετε στα ΜΚΔ, για την πολιτική σας ενημέρωση, είναι αξιόπιστες - αντικειμενικές;

	Πάντα	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ
Αξιόπιστες	☐	☐	☐	☐	☐
Αντικειμενικές	☐	☐	☐	☐	☐

21. Πόσο συχνά βρίσκετε στα ΜΚΔ κάποια πολιτική είδηση που σας ενδιαφέρει;

	Πάντα	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ
	☐	☐	☐	☐	☐

22. Πόσο συχνά σχολιάζετε κάποια είδηση ή ανάρτηση, στα ΜΚΔ, που σας ενδιαφέρει;

	Πάντα	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ
Δημοσίευση(post)	☐	☐	☐	☐	☐
Αναδημοσίευση(repost)	☐	☐	☐	☐	☐
Μου αρέσει(like)	☐	☐	☐	☐	☐
Σχόλιο(comment)	☐	☐	☐	☐	☐
Πρώθηση σε άλλους	☐	☐	☐	☐	☐

23. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι έχει μεταβληθεί η συχνότητα με την οποία συμμετέχετε σε πολιτικές συζητήσεις στα ΜΚΔ, από την εγγραφή σας μέχρι σήμερα;

- Συμμετέχω πολύ περισσότερο
- Συμμετέχω περισσότερο
- Συμμετέχω το ίδιο
- Συμμετέχω λιγότερο
- Συμμετέχω πολύ λιγότερο

24. Νιώθετε μεγαλύτερη ελευθερία - ασφάλεια να εκφέρετε μία πολιτική άποψη, στα ΜΚΔ, σε σχέση με μία κατά πρόσωπο συζήτηση;

	Πολύ μεγαλύτερη	Μεγαλύτερη	Το ίδιο	Μικρότερη	Πολύ μικρότερη
Ελευθερία	☐	☐	☐	☐	☐
Ασφάλεια	☐	☐	☐	☐	☐

25. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω φράσεις;

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ - ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Θεωρώ ότι έχω τις ικανότητες για να συμμετέχω στην πολιτική	☐	☐	☐	☐	☐
Θεωρώ ότι είμαι καλύτερα ενημερωμένος από τους περισσότερους ανθρώπους για την πολιτική και την κυβέρνηση	☐	☐	☐	☐	☐
Αισθάνομαι ότι κατανοώ καλά τα σημαντικά πολιτικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα	☐	☐	☐	☐	☐

26. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω φράσεις; Μπορείτε να διαλέξετε και ενδιάμεσους βαθμούς για να εκφράσετε τη γνώμη σας. (Η κλίμακα είναι από το 1 μέχρι το 10, όπου 1 (ΕΝΑ) = Συμφωνώ, 10 (ΔΕΚΑ)= Διαφωνώ)

	1 Συμφωνώ	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Διαφωνώ
Πρέπει να είσαι πάντα προσεκτικός με τους ανθρώπους	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Οι άνθρωποι κυρίως βοηθάνε τους άλλους	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από εμένα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ΜΟΡΦΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ

Ως μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας ορίζεται η συμμετοχή σε κίνημα, συγκέντρωση, πορεία, συνέλευση και η συλλογή υπογραφών όσον αφορά ζητήματα πολιτικής φύσεως.

27. Ενημερώνεστε για μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας από τα ΜΚΔ;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

28. Πόσο πιθανό είναι να συμμετάσχετε σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας για την οποία ενημερωθήκατε μέσα από τα ΜΚΔ; (Η κλίμακα είναι από το 1 μέχρι το 5, όπου 1 (ΕΝΑ) = πολύ πιθανό, 5 (ΠΕΝΤΕ)= απίθανο)

1 (πολύ πιθανό)	2	3	4	5 (απίθανο)
☐	☐	☐	☐	☐

29. Έχετε συμμετάσχει σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας για την οποία δεν ενημερωθήκατε μέσα από τα ΜΚΔ;

Ποτέ	Σπάνια	Αρκετές φορές	Πολλές φορές	Πάντα
☐	☐	☐	☐	☐

30. Πως ενημερώνεστε για τις πολιτικές διαμαρτυρίες;(μπορούν να δοθούν περισσότερες από μια απαντήσεις)

- Τηλεόραση
- Ραδιόφωνο
- Εφημερίδα
- Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης
- Φίλοι - Οικογένεια
- Αφίσες
- Φυλλάδια
- Άλλο (διευκρινίστε)

31. Εάν βλέπατε στα ΜΚΔ, ότι φίλοι/γνωστοί σας θα πήγαιναν σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας, θα επιλέγατε να πάτε και εσείς;

- Ναι
- Όχι
- Μπορεί
- Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ

32. Όταν δηλώνετε συμμετοχή (attend) σε κάποια δράση - διαμαρτυρία, που ανακοινώθηκε από τα ΜΚΔ, πόσο συχνά, στην πραγματικότητα, παρευρίσκεστε σε αυτήν τη δράση - διαμαρτυρία;

Πάντα	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Ποτέ	Δεν δηλώνω ποτέ συμμετοχή (attend)
☐	☐	☐	☐	☐	☐

33. Τι είναι αυτό που θα σας κινητοποιούσε περισσότερο να πάτε σε κάποια μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας, για την οποία ενημερωθήκατε μέσα από τα ΜΚΔ;

- Ο λόγος της πολιτικής διαμαρτυρίας
- Θα πάνε οι φίλοι μου
- Θα έχει μεγάλη συμμετοχή (έχουν δηλώσει ότι θα παρευρεθούν στα ΜΚΔ - attend)
- Άλλο (διευκρινίστε)

34. Σε ποιο βαθμό ασχολείστε με την πολιτική;

- Συμμετέχω ενεργά σε κάποιο κόμμα, σωματείο, οργάνωση
- Είχα συμμετάσχει στο παρελθόν σε κάποιο κόμμα, σωματείο, οργάνωση
- Ενημερώνομαι και ψηφίζω
- Ενημερώνομαι και δεν ψηφίζω
- Δεν ασχολούμαι καθόλου με την πολιτική (παρακαλώ συμπληρώστε για ποιο λόγο)

35. Ψηφίσατε στις τελευταίες εθνικές εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

36. Θα ψηφίσετε στις επόμενες εθνικές εκλογές, όποτε και αν αυτές γίνουν;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ
- Δεν έχω αποφασίσει ακόμα

37. Κάποιοι ισχυρίζονται ότι δεν έχει καμία διαφορά ποιο κόμμα κυβερνά. Άλλοι, πάλι, λένε ότι έχει μεγάλη διαφορά. Χρησιμοποιώντας την κλίμακα, όπου 1 (ΕΝΑ) σημαίνει ότι δεν έχει καμία διαφορά και 5 (ΠΕΝΤΕ) ότι έχει μεγάλη διαφορά, εσείς πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας;

1 (δεν έχει καμία διαφορά)	2	3	4	5 (έχει μεγάλη διαφορά)	ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

38. Στην πολιτική συνήθως μιλάμε για Αριστερά και Δεξιά. Εσείς προσωπικά πού θα τοποθετούσατε ιδεολογικά τον εαυτό σας;

- Αριστερά
- Κεντροαριστερά
- Κέντρο
- Κεντροδεξιά
- Δεξιά
- Ακροδεξιά
- Όλα αυτά δεν σημαίνουν τίποτα
- Άλλο (Παρακαλώ συμπληρώστε):

39. Σε ποια ή ποιες από τις παρακάτω μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας ή κινητοποίησης έχετε συμμετάσχει; (μπορούν να δοθούν περισσότερες από μια απαντήσεις)

- Συμμετοχή σε πορείες και κινητοποιήσεις εργαζομένων ΓΣΕΕ /ΑΔΕΔΥ/ ΠΑΜΕ
- Συγκεντρώσεις/διαμαρτυρίες Δεκεμβρίου 2008 με αφορμή τη δολοφονία του μαθητή Α. Γρηγορόπουλου
- Συγκεντρώσεις των «Αγανακτισμένων» στην πλατεία Συντάγματος και σε άλλους δημόσιους χώρους ελληνικών πόλεων
- Κινητοποίηση «Δεν πληρώνω»
- Συγκεντρώσεις συμπάραστασης στην κυβέρνηση (ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ) που έλαβαν χώρα κυρίως μπροστά στη Βουλή
- Φοιτητικές κινητοποιήσεις 2006-2007
- Ετήσια πορεία Πολυτεχνείου - 17 Νοέμβρη
- Συλλογή υπογραφών (π.χ. για την αναγραφή του θρησκειύματος στις ταυτότητες)
- Ετήσια ημέρα μνήμης και διαμαρτυρίας για τα Ίμια
- Δεν συμμετέχω σε πολιτικές διαμαρτυρίες - κινητοποιήσεις
- Άλλο (Παρακαλώ συμπληρώστε):

Σας ευχαριστούμε πολύ για τη συμμετοχή σας.